

AVRUPA BİRLİĞİ KARAR ALMA MEKANİZMALARINDA KIBRIS SORUNU ve SÜRECİN SONU ANNAN BELGESİ (1990-2004) *

Emine HATİP

Arş. Gör., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Yunan Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, ehatip@ankara.edu.tr

Öz

Kıbrıs Sorunu'na Birleşmiş Milletler (BM) bünyesinde çözüm arandığı bir dönemde Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) 4 Temmuz 1990 tarihinde Avrupa Topluluğu (AT)'na üyelik başvurusunda bulunarak 2004'te tam üyelikle sonuçlanacak olan süreci başlatmıştır. Soğuk Savaş'ın sona erdiği "Yeni Dünya Düzeni" içinde kendine yer arayan Avrupa Birliği (AB) Ortadoğu'nun yanı başında ve Asya Pazarı'nın "Batı Kapısı" üzerinde bulunan Kıbrıs'ı da unutmamıştır. Bu çerçevede Avrupa Birliği Bakanlar Konseyi, GKRY'nin tam üyelik başvurusunu normal süreç içerisinde değerlendirmiş ve 30 Haziran 1993'te Kıbrıs'ın üyelik için ehil olduğu yönündeki olumlu görüşünü (avis) açıklamıştır.

GKRY'nin AB'ye başvurusuna ilişkin olarak Kıbrıs Türk tarafı ve Rum tarafı, görüşlerini kanıtlayabilmek için, uluslararası hukuk alanında uzmanlaşmış kişilerden görüş alma yoluna gitmiştir.

Avrupa Komisyonu'nun her yıl AB'ye katılım sürecinde olan aday ülkelerin üyeliğe hazırlık sürecinde kaydettiği ilerlemeyi değerlendiren "İlerleme Raporlarında" ve Birliğe gelişmesini sağlamak için genel politikalarla ilgili tüm yararlı kararların alındığı "Zirvelerde" Kıbrıs Sorunu'na oldukça geniş yer verilmiştir.

12-13 Aralık 2002'de yapılan Kopenhag Zirvesi Sonuç Bildirisi'nin Kıbrıs paragraflarını şekillendiren en önemli gelişme, Ocak 2002'de başlayan görüşme turlarının sonunda BM Genel Sekreteri Annan'ın, 11 Kasım 2002 tarihinde Kıbrıs Türk ve Rum tarafına sonradan kendi adı ile anılacak olan "Kıbrıs Sorununa Kapsamlı Çözüm Temeli" adlı belgeyi sunması olmuştur.

Bu çalışmada Kıbrıs Sorunu'nun AB karar alma mekanizmalarında nasıl şekillendirildiği ve sürecin sonu olan Annan Belgesi incelenecektir. Özellikle I. Annan Planı ayrıntılarıyla incelenecek ve bu çerçevede söz konusu planın Kıbrıs sorununu çözmekten neden uzak olduğu kanıtlanmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs Sorunu, Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği, Avrupa Birliği İlerleme Raporları ve Zirveler, Annan Belgesi

THE CYPRUS CONFLICT IN THE DECISION-MAKING MECHANISM OF THE EUROPEAN UNION AND THE ANNAN PLAN AS THE FINAL STAGE OF THE PROCESS (1990-2004)

Abstract

In a period when a solution was sought for the Cyprus Problem within the United Nation (UN), the ROC made a membership application to the European Commission (EC) and started the process which would result in a full membership in 2004. The European Union (EU) which was looking for a place in the post Cold War "New World Order" had not forgotten Cyprus which was just beside the Middle East and situated on the Asian Market's "West Gate". In this context, the EU Minister's Council assessed ROC's full membership application normal process and announced its positive avis regarding Cyprus' eligibility for full membership on 30 June 1993.

Regarding ROC's application to the EU, in order to prove their point of views, the Cyprus Turks and Greeks utilized the way of taking opinions from International Law specialists.

The Cyprus Problem was given very wide coverage in the "Progress Reports" published annually by the European Commission for the assessment of the membership process of candidate countries and in the "Summits" where all beneficial decisions were taken regarding the general policies to ensure the Union's development.

The most important development that shaped the Cyprus paragraphs of the Final Declaration of the Copenhagen Summit held on 12-13 December 2002, was the submission of the "Comprehensive Settlement Plan of the Cyprus Question" named document by UN Secretary General Annan – which would later be remembered by his name – to Cyprus Turkish and Greeks on 11 November 2002 after the accession negotiations which had started in January 2002.

In this study it will focus on how the Cyprus problem shaped in EU decision-making mechanisms and the Annan Document which is the end of this process. Also in this study, The First Annan Plan will be examined thoroughly and effort be proved why the mentioned plan was unsuccessful to solve the Cyprus Problem.

Keywords: Cyprus Problem, United Nations, European Union Progress Reports and Summits, European Union, Annan Document.

* Bu çalışma T.C. Atılım Üniversitesi, Avrupa Birliği Anabilim Dalı'nda 2014 yılında yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir. Çalışma yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

KUSAD

**KARAMANOĞLU MEHMETBEY
ÜNİVERSİTESİ**

**SOSYAL BİLİMLER ARAŞTIRMA
DERGİSİ**

**JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES
AND RESEARCH**

2018

MAKALE BİLGİLERİ

Geliş Tarihi: 15.10.2018

Kabul Tarihi: 26.12.2018

ARTICLE INFO

Submission Date: 15.10.2018

Admission Date: 26.12.2018

Doi:

e-ISSN:

1. Giriş

16. yüzyılda Akdeniz’de hakim konumda olan Osmanlı İmparatorluğu’nun ülkesi dışında kalmış tek ada Kıbrıs’tı. (Gürel, 11) Adanın fethedilmesi hem ticari ulaşım yollarının¹ hem de savunmanın² güvence altına alınması anlamına geliyordu. Bu açıdan Kıbrıs’a egemen olmak Osmanlı İmparatorluğu açısından bir zorunluluk halini almıştı. Osmanlılar adayı fetih yoluyla 1572 yılında topraklarına katmıştır (Gazioğlu, 29). 1572 yılından itibaren başlayan Osmanlı iskân politikası 1689’da tamamlanmıştır.(METU) .1703 yılında Kıbrıs Kaptan-ı Derya uhdesine bırakılarak Akdeniz adaları eyaletine ilhak edilmiştir. Zamanla oluşan otorite boşluğu nedeniyle ada doğrudan vezir-i azama “has” olarak verilmiştir. 1745 yılında Kıbrıs’ın yönetim şeklinde bir değişiklik daha yapılarak ada bağımsız bir eyalet haline getirilmiştir. (Yedikıta, 2013:29)

Yunanistan’ın 1821 yılında bağımsız bir devlet olmak için başlattığı isyanın etkileri Kıbrıs’ta da görülmüştür. Bu dönemde Ortadoğu bölgesindeki doğal kaynakları ve Süveyş Kanalı’nın kontrolünü ele geçirmek için Doğu Akdeniz’de hâkimiyet kurma çabası içine giren İngiltere, Fransa ve Rusya Yunanistan’ın Kıbrıs’taki ayrılıkçı hareketlerini desteklemişlerdir.

Osmanlı İmparatorluğu’nun zayıflama döneminde, adada kurulan düzen de sarsılmaya başlamıştır. 1789 Fransız İhtilali sonucu ortaya çıkan ulus devlet akımı ve milliyetçilik birçok milliyeti olduğu gibi Kıbrıs Rumlarını da etkilemiştir.

1877 yılı başlarında Osmanlı İmparatorluğu hem Doğu hem de Batı cephelerinde yenilgiler almıştır (Gazioğlu, 29). Rusya bu durumdan güç alarak geleneksel güneye inme siyaseti çerçevesinde 1877 yılında Osmanlı İmparatorluğu’na savaş ilan etmiştir (Uçarol, 1978: 19-21). “93 Harbi” de denilen Osmanlı-Rus Savaşı sonucunda Ayastefanos Antlaşması imzalanmıştır. Rusya bu antlaşmayla Ege Denizi’ne çıkıyor, Deli Petro zamanından beri izlediği “Sıcak Deniz” politikasını önemli ölçüde gerçekleştirmiş oluyordu.

Ayastefanos Antlaşması ile Rusya’nın “Şark Sorunu”nu³ kendi isteği doğrultusunda halletmeye kalkışması Avrupa kuvvetler dengesini bozuyordu. Bu durum karşısında İngiltere’nin öncülüğünde diğer Avrupa Devletleri Ayastefanos Antlaşmasının “Şark Sorunu” ile ilgili kısımlarını yeniden gözden geçirmek ve düzenlemeler yapmak için, Berlin’de devletlerarası bir kongrenin toplanmasını sağlamışlardır. Bu kongre aslında Kıbrıs’ın İngiltere’ye devrini (Alasya, 1988: 125). hazırlamıştır. Sömürge imparatorluğunun yollarını emniyete almak isteyen İngiltere için Kıbrıs adası önemli bir konumda bulunmaktaydı. Osmanlı İmparatorluğu’nun zayıf olduğu bu dönemde İngiltere Rusya gibi güçlü bir devlet yerine Osmanlı gibi zayıf bir devleti tercih etmiştir.

İngiltere Birinci Dünya Savaşı’nda Osmanlı İmparatorluğunun Almanya’nın yanında savaşa girmesini bahane ederek 5 Kasım 1914 tarihinde yayınladığı Krallık Konseyi Emirnamesi ile Kıbrıs’ı ilhak ettiğini ilan etmiştir.

İngiliz idaresinin başlamasıyla adadaki iki toplum arasındaki görüş ayrılıkları da derinleşmeye başlamıştır (Kurşun, 1-2). İngiltere Kıbrıs yönetiminde yaptığı köklü değişikliklerle Türk toplumunu Rumların karşısında zayıf duruma düşürmüştür.⁴ İngiltere’nin bu uygulamaları nedeniyle Türkler yoğun bir şekilde adadan göç etmeye başlamışlardır.

¹ Bilindiği gibi Yavuz Sultan Selim 1517’de Mısır’ı alarak Doğu Akdeniz’i ele geçirmiştir. Kıbrıs, İstanbul-Mısır yolunun güvenliğini tehlikeye düşüren bir konumdaydı.

² Venediklilerin Osmanlılara vergi vereceklerini söylemelerine rağmen Kıbrıs’taki korsanlar hem Türk gemilerine hem de ada civarından geçen ticaret gemilerine saldırıp yağmıyorlardı. Bölge ticaretinin ve Osmanlı İmparatorluğu’nun güneyindeki karasularının güvenlik altına alınması gerekiyordu.

³ İlk defa 1815’te Viyana Kongresi’nde kullanılan “Şark Sorunu” terimi, genel olarak, 19. Yüzyılın ilk yarısında Osmanlı İmparatorluğu’nun toprak bütünlüğünün korunması, aynı yüzyılın ikinci yarısında Türklerin Avrupa’daki topraklarının paylaşılması, yirminci yüzyılda da imparatorluğun tüm topraklarının paylaşılması anlamında kullanılmıştır. (“Şark Sorunu”, tarihiolaylar. Web.)

⁴ İngiltere adanın yönetimini devraldıktan sonra başlangıçta 1878 anlaşmasının ruhuna uygun hareket etmiş ve adanın merkezden yönetilmesi için İngiliz Dışişleri Bakanlığında bir “Kıbrıs Bölümü” kurulmuştur. Daha sonra

Türkiye 1923'te imzalanan Lozan Antlaşması'yla İngiltere'nin Kıbrıs üzerindeki hâkimiyetini kabul etmiştir.⁵

1950 yılında asıl adı Michael Mouskos olan Makarios'un Başpiskopos seçilmesinden ve 1952'de Yunanistan'da Papagos hükümetinin göreve gelmesinden sonra Kıbrıs sorunu bir bağımsızlık mücadelesine dönüşmüştür. Kilise Kıbrıs halkının Yunanistan'la birleşmek istediğini dünya kamuoyuna duyurmak için 15 Ocak 1950 tarihinde bir plebisit düzenlemiştir. Plebisite göre Kıbrıs Rumlarının %95'inin Enosis'e⁶ evet demesi sonucunda ulusların kendi kaderini tayin hakkının Kıbrıs halkına uygulanması isteği ile BM sekretaryasına sunulmuştur.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Kıbrıslı Rumların Enosis isteklerini daha canlı bir şekilde dile getirmeleri karşısında Türkiye Kıbrıs sorunu diye bir sorunun olmadığını, İngiltere'nin adayı bir başka devlete terk etmeyeceğini söylemiştir.⁷ Türkiye NATO ve Batı İttifakına dayanan dış politikası çerçevesinde Kıbrıs konusunda alçak profil sergilemiştir.

Yunanistan 16 Ağustos 1954'te dönemin anlayışına uygun bir terim olan "Self Determinasyon" talebiyle konuyu BM gündemine taşımıştır.⁸ Böylece Kıbrıs sorunu dünya kamuoyunun gündemine girerek uluslararası bir sorun haline gelmiştir günümüzde de aynı niteliğini korumaktadır. Uzun tartışmalar sonucunda BM Genel Kurulu şimdilik Kıbrıs sorununa ilişkin bir karar almayı uygun bulmadığını açıklayarak Yunanistan'ın başvurusunu gündemine almayı reddetmiştir.

Kıbrıs sorununu, uluslararasılaştırma çerçevesinde BM'nin gündemine aldırılmayı başaramayan Yunanistan ve GKRY terörizmi etkili bir şekilde kullanmak ve İngiliz yönetimini zorlamak için "Kıbrıslı Savaşçıların Ulusal Birliği" anlamına gelen EOKA terör örgütü aracılığıyla silahlı eylemleri başlatmıştır (İkizer, 60).

Adada iki toplum arasında şiddetin artması üzerine İngiltere 29 Ağustos 1955'te Londra Konferansının toplanmasını sağlamıştır. Konferansta taraflar arasında bir uzlaşma sağlanamadığı gibi derin görüş ayrılığı ortaya çıkmıştır.

İngiltere 1958 yılından itibaren Kıbrıs sorununun çözümü için arka arkaya plan tasarıları ortaya atsa da söz konusu tasarılar çözüm getirmek bir yana adadaki durumu daha da çıkmaza sokmuştur.

Adadaki durumun gerginleşmesi NATO'nun Doğu Akdeniz'deki sağ kanadının durumunu sarsmıştı. Böylece bir yandan ABD'nin, diğer yandan da NATO'nun baskıları ile Türkiye ve Yunanistan

bu bölüm kaldırılarak adanın idaresi tıpkı diğer sömürgeler gibi, Sömürgeler Bakanlığı uhdesine verilmiştir. İngiltere adanın yönetimini devraldıktan sonra adanın nüfus dengesi üzerinde etkili olacak uygulamalar başlatmıştır. Öncelikle adanın idari kadrolarındaki Türkleri görevden alıp yerine İngilizleri, Rumları ve Ermenileri yerleştirmiştir. Böylece Türkler idare eden konumundan idare edilen bir azınlık konumuna gelmişlerdir. (Aksoy Kıbrıs Sorununun Yunanistan ve Türkiye Dengesinde Çözüm Sürecine AB'nin Etkisi ve Sürecin Sonu Annan Belgesi 9).

⁵ Lozan Antlaşması'nın 20, 21 ve 30 maddeleri Kıbrıs'la ilgilidir ve 20. maddesi şöyledir: "Türkiye Hükümeti, Kıbrıs'ın Britanya (İngiltere) hükümeti tarafından 5 Kasım 1914'te beyan olunan ilhakını tanıdığını beyan eder. (Türk Tarih Kurumu, Web.23 Mayıs 2016)

⁶ Rauf Denktaş "Enosis"i şöyle tanımlamaktadır: "Enosis" sadece Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhaki için güdülen bir siyasete verilen isim değildir. Sözlük anlamı 'Birleşme, ilhak' olan bu kelimenin altında her Türk'ün yakından bilmesi gereken korkunç bir siyaset yatmaktadır. 'Enosis', tam anlamı ile, Mora yarımadasına kurulan küçük Yunanistan'ın yavaşça genişleyerek Büyük İskender'in imparatorluğunu kurmak siyasetini ortaya koyan bir tabirdir." (Denktaş Yeniden 12'ye 5 Kala 60).

⁷ 1945-1952 yılları arasında Türkiye'nin Kıbrıs'la ilgili böyle bir politika izlemesinin ardında kendi varlığını tehdit eden tehlikelere karşı güvenliğini sağlama kaygısı bulunmaktadır. Bu çerçevede Türkiye'nin varlığını tehdit eden başlıca etken ise, Sovyetler Birliği'nin toprak talepleriyle Boğazlar'ın ortak savunulması yönündeki isteğiydi. (Tuncer Kıbrıs Sarmalı: Nasıl Bir Çözüm?... 47).

⁸ Yunanistan bu müracaatını yaparken BM Beyannamesindeki halkların eşitliği ve kendi kaderlerini kendileri tayin etme prensibinin uygulanmasının ve 1950 yılında Kıbrıs'ta yapılan plebisitin sonuçları ve Kıbrıs'ın Yunanistan'ın kültürel etki alanında olduğu gerekçeleri gösteriliyordu. (Bağcı Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar 105).

arasında ikili görüşmelere gidilerek Londra ve Zürih⁹ Anlaşmaları (Erim, 89) 19 Şubat 1959'da imzalanarak bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasında ilk aşama tamamlanmıştır (Gibbons, 28).

Londra Antlaşmalarının imzalanmasıyla Kıbrıs sorunu belirli bir çerçeveye oturtulmuştu. Türkiye Kıbrıs'ta oluşturulan düzenden¹⁰ memnundu. Sui Generis olan Zürih ve Londra Andlaşmaları hem Türkiye'nin Ada'daki çıkarlarını hem de Kıbrıs'ta yaşayan Türklerin haklarını güvence altına almıştır.

Adada oluşturulan bu düzen ancak 3 yıl yaşayabilmiştir. Makarios 1960 anayasasının devletin işleyişini felce uğrattığı gerekçesiyle anayasanın 13 maddesinde değişiklik istemiştir. Bu isteğini ise adada terörü etkili kılarak yerine getirmek istemiştir.

Adada katliamların devam etmesi üzerine Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK), 4 Mart 1964'te aldığı bir kararla Kıbrıs'a Barış Gücü göndermiştir (Alasya, 1988: 66-67). 15 Ocak 1965'te İngiltere'nin düzenlediği Londra Konferansı'ndan bir sonuç çıkmaması üzerine BMGK 4 Mart 1964'te ABD'nin de olumlu karşıladığı 186 sayılı kararı almıştır. BMGK söz konusu kararıyla, Kıbrıs'ın yasal hükümeti olarak Kıbrıs Rum Yönetimini tanımıştır. Diğer devletler de bu karar çerçevesinde, yasal hükümet olarak Kıbrıs Rum Yönetimi'ni tanımıştır.

Kıbrıslı Rumlar adada bulunan BM Barış Gücünü hiçe sayarak Kıbrıs Türk Halkına yönelik saldırılarda bulunmaya devam etmişlerdir. Bu dönem 1967 bunalımı olarak adlandırılmıştır.

1967 bunalımından sonra Türkiye, ABD ve Sovyetler'in desteğiyle avantajlı duruma geçen Kıbrıslı Türkler, 1964'ten beri sürdürdükleri ayrı yaşama durumlarını hukuksal bir çerçeveye oturtturarak 28 Aralık 1967 günü "Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi" (KGTY)'ni kurmuşlardır. KGTY'nin Başkanı Fazıl Küçük, Yardımcısı da Rauf Denktaş olmuştur.

Yunanistan'da 21 Nisan 1967'de Albaylar Cuntası ABD'nin de desteğini alarak yönetime el koymuştur. Cunta yönetimi Enosis'in barışçıl yollardan gerçekleştirileceğine vurgu yapmıştır. Türkiye Cunta'nın hedefinin Enosis'i gerçekleştirmek olduğunu anlamıştır.

Grivas önderliğindeki EOKA 15 Kasım 1967'de Türklerin yaşadığı Boğaziçi ve Geçitkale köylerine saldırılar düzenlemişlerdir. 15 Temmuz 1974'te Makarios'a karşı bir darbe düzenlenmiştir. Darbeyi yapan kuvvetler doğrudan Yunanistan'a bağlı askeri güçlerdir. Yapılan darbe Kıbrıs'ın bağımsızlığı ve ülke bütünlüğünü tehlikeye düşürmüştür.

⁹ BM Genel Kurulu 1958 yılı Aralık ayında tarafların barışçıl ve demokratik bir çözüme ulaşmaları için Birleşmiş Milletler Beyannamesi çerçevesinde tüm çabaları göstermesi gerektiği yönünde bir fikir ortaya atmıştır. (Bağcı 124). BM'nin bu girişimiyle dönemin Türk ve Yunan Dışişleri Bakanları Zorlu ve Averoff 5-11 Şubat 1959 tarihleri arasında Zürih'te bir araya gelerek Kıbrıs anlaşmazlığı üzerinde görüşmelere başlamışlar ve 11 Şubat 1959 tarihinde yayımlanan ortak bildiriye tarafların sorunun çözümüne ilişkin bir plan üzerinde anlaşmaya vardıklarını açıklamışlardır. Tarafların hazırladıkları Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşuna ve devlet yapısına ilişkin belgeler, 19 Şubat'ta İngiltere, Türkiye ve Yunanistan Başbakanları, Kıbrıs Rum halkı adına Başpiskopos Makarios ve Kıbrıs Türk halkı adına da Dr. Fazıl Küçük tarafından imzalanmıştır. (Fırat 1960-71 Arası Türk Dış Politikası ve Kıbrıs Sorunu 58) Tarafların yayımladığı ortak bildiriye sorunun çözümüne ilişkin bir plan üzerinde anlaşmaya vardıkları açıklanmıştır. Taraflar, üç önemli belgeye imza atmışlardır. Bunlar; a) Oluşturulması kararlaştırılan Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'nin anayasal çerçevesini oluşturan, 27 madde ve 1 ekten oluşan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Temel Yapısına İlişkin Antlaşma b) İngiltere, Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin taraf olduğu bir "Garanti Antlaşması" taslağı c) İngiltere, Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin taraf olduğu bir "İttifak Antlaşması" Zürih'te kabul edilen bu belgeler, daha sonraki aşamalarda yapılan Londra ve Lefkoşa Anlaşmaları ile son şekillerini almışlardır. (Uçarol, Siyasi Tarih (1789-2010) 960-961).

¹⁰ Söz konusu düzene göre; adada her iki toplum kendilerini ilgilendiren işleri Toplum Meclisleri, ortak işleri de başkanlık sistemine dayanan yürütme organı aracılığıyla yürüteceklerdi. Bu çerçevede Cumhurbaşkanı Rum, yardımcısı Türk olacak ve üçü Türk yedisi Rum 10 kişiden oluşan bir bakanlar kurulu olacaktı. Adanın savunulması ise 3 garantör devlet ve Kıbrıs Cumhuriyeti tarafından, Askeri İttifak Antlaşması çerçevesinde kurulacak ortak bir kuvvetle sağlanacaktı. En önemlisi ada başka bir devletle birleşmeyecekti. Kıbrıs Adası, 16 Ağustos 1960'ta bağımsız bir Cumhuriyet olmuştur.(Fırat 59-62).

Türkiye uluslararası kamuoyundan da gerekli desteği alarak 20 Temmuz 1974 sabahı Kıbrıs'a asker çıkarmıştır. Türkiye'nin adaya asker çıkarması üzerine BM Güvenlik Konseyi 20 Temmuz 1974'te 353 sayılı kararını açıklamıştır (Önalp, 124-126). Söz konusu karara göre taraflar acilen ateşkes yapmalı ve uluslararası antlaşmaların izin verdiği dışındaki bütün yabancı askeri personel adadan geri çekilmelidir. BM'nin aldığı bu karar Türkiye'nin lehine olmamıştır çünkü Türk birlikleri henüz stratejik bir nokta ele geçirememişlerdi. Ateşkesi kabul etmek Kıbrıslı Türklere karşı yapılan Rum saldırılarını artıracaktı (Oberling, 135-136).

Ateşkes üzerine Cenevre Bildirisi imzalanarak 30 Temmuz'da yayımlanmıştır. Bu bildiriyle Türkiye Kıbrıs'a yapmış olduğu askeri müdahalenin yasal olduğunu dünya kamuoyuna kanıtlamış, Ada'da iki toplumun varlığını ve Kıbrıs Türk toplumunun özerk olduğunu kabul ettirmişti (Tuncer, 90-91).

Yunanistan 353 sayılı Güvenlik Konseyi Kararı'nın garanti eden devletlere yüklemiş olduğu yükümlülükleri yerine getirmemiş ve bizzat imzalamış olduğu Cenevre Andlaşması'na aykırı hareket etmiştir.

Türkiye Kıbrıs Devleti'nin varlığının, bağımsızlığının ve toprak bütünlüğünün bir daha hiçbir şekilde tehdit edilmeyeceği ve Türk toplumunun haklarının ve güvenliğinin korunacağı bir hukuk düzeninin kurulmasını tek başına sağlamak zorunda kalmıştır. Türkiye hükümeti, 14 Ağustos 1974 tarihinde yayınladığı bildiriyle II. Barış Harekâtının nedenlerini bu şekilde açıklamıştır (Alasya, 113-114).

Türkiye II. Kıbrıs Barış Harekâtıyla adanın yaklaşık üçte birini meydana getiren Magosa-Lefkoşe Lefke hattının kuzeyini kontrol altına almış ve KKTC'nin güvenliğine ve ekonomik ihtiyaçlarına yanıt veren bugünkü sınırlarını çizmiştir. Türkiye BM'nin ateşkes çağrısına olumlu yanıt vermiş ve 16 Ağustos 1974 günü İkinci Barış Harekâtı'na son vermiştir (Uçarol, 2013:981-982). İkinci Barış Harekâtı sonunda Kıbrıs'ta etnik olarak iki ayrı bölge kurulmuştur.

1960 Antlaşmaları'nın Kıbrıs Rum Yönetimi tarafından ihlal edildiği günden beri, Kıbrıs Türk tarafı siyasi anlamda yalnızlaşmıştı. Bu durumdan kurtulmak için 13 Şubat 1975'te kendi bölgesinde Kıbrıs Türk Federe Devleti (KTFD)'ni kurmuştur. Rauf Denktaş devlet başkanı olmuştur. KTFD'nin amacı "iki bölgeli coğrafi esasa dayalı federasyon bünyesi içinde Kıbrıs Rum toplumu ile birleşme" olarak gösterilmiştir (Toprak, 369). BMGK Denktaş'ın iki kesimli bir federasyon kurulması gerektiğini dile getirmesini kınamış ve 12 Mart 1975 tarihli 367 sayılı kararı almıştır. Bu karar çerçevesinde iki toplumu en kısa sürede BM Genel Sekreteri gözetiminde görüşmelere çağırılmıştır.

BMGK'nın 367 sayılı kararı çerçevesinde taraflar 28 Nisan 1975'ten 21 Şubat 1976'ya kadar BM Genel Sekreteri Kurt Waldheim'in gözetiminde görüşmüşlerdir (Bozkurt ve Demirel, 109). Bu görüşmelerden çıkan tek olumlu sonuç Nüfus Mübadelesi olmuştur. Nüfus mübadelesiyle iki toplumlu, iki kesimli federal bir yapı oluşturulmuş ve Kıbrıslı Türkler korkudan (Oberling, 156) kurtulmuşlardır.

Kıbrıs Türk Toplumunu, kendisine 1960 anayasasıyla verilen self-determinasyon hakkını kullanarak 15 Kasım 1983'te, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni ilan etmiştir. Artık Kıbrıs sorunu iki toplum arasında değil iki devlet arasında çözümlenmesi gereken bir sorun haline gelmiştir. Rum-Yunan ikilisi BM Güvenlik Konseyi'ne müracaat etmişlerdir. BMGK 18 Kasım 1983 tarihli 541 sayılı kararı almıştır. Bu kararda KKTC'nin yasal bir varlık olmadığı kabul edilmiş (Tuncer, 105) bu çerçevede, tüm devletlere "Kıbrıs Cumhuriyeti'nin dışında hiçbir Kıbrıs Devleti'ni tanımamaları" çağrısında bulunmuştur.¹¹

1984 yılından 1993 yılına kadar Kıbrıs sorununa BM himayesinde çözüm bulunmaya çalışılmıştır. Taraflar arasında bir uzlaşma zemini bulmaya yönelik çabaların devam ettiği bu dönemde, 26-27 Haziran 1992 tarihlerinde Lizbon'da gerçekleştirilen Avrupa Topluluğu Devlet ve Hükümet

¹¹ Oysa ki Güvenlik Konseyi'nin aldığı bu karar kendi yasalarına ters düşmektedir. Çünkü BM İnsan Hakları Belgesinde: "Siyasi statülerini serbestçe belirleyebildikleri ve ekonomik sosyal ve kültürel gelişmeleri özgürce takip ettikleri takdirde bütün halklar Self Determinasyon hakkına sahiptirler" denilmektedir (Alasya, 134).

Başkanları Zirvesinde GKRY'nin tam üyelik başvurusunun işleme konulacağına bildirilmesiyle, AT Kıbrıs konusunda nasıl bir tavır sergileyeceğinin ilk sinyalini vermiştir.

2. GKRY-Avrupa Birliği İlişkileri ve GKRY'nin Üyeliklerinin Uluslararası Hukuka Aykırılığı

Türk ve Rum toplumu arasında ortaklaşa kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin AET ile ilişkilerinin başlangıcı İngiltere ile kurduğu siyasi ve ekonomik ilişkilere dayanmaktadır (Özcan, 88). Kıbrıs Cumhuriyeti 20 Ocak 1960 tarihinde iki toplum ve anavatanların onayı ile İngiliz Uluslar Topluluğu (Commonwealth)'na üye olmuştur (Duran, 120). Kıbrıs Cumhuriyeti ve İngiltere arasında imzalanan "Tercihli Ticaret Anlaşması" ile Kıbrıs ekonomisi İngiltere'ye bağımlı hale gelmiştir (Sezer, 6).

Günümüzde Rum yönetimi ile AB yetkilileri yukarıda bahsedilen anlaşmayı örnek göstererek "geçmişte benzer anlaşmalara tepki göstermediniz. Rum tarafı tüm Kıbrıs adına AB'ne tam üye olabilir. Geçmişte örnekleri vardır." (Sabahattin, 5-9). Yönündeki yaklaşımı, her türlü hukuki ve siyasi dayanaktan yoksundur.

a) GKRY'nin Avrupa Topluluğu'na Tam Üyelik Başvurusunun Nedenleri

İngiltere'nin 1 Ağustos 1961 tarihinde AT'ye tam üyelik için başvuruda bulunması üzerine, Kıbrıs Cumhuriyeti önemli bir ihraç pazarını kaybetmenin endişesi içerisine girmiştir (İlkova, Bolat ve Ceylan, 54) Bunun üzerine Türk ve Rum toplumlarının ortaklaşa aldıkları karar sonucunda Kıbrıs ile AT arasında "Ortaklık Anlaşması" imzalanması kararlaştırılmıştır. 1963 olaylarının çıkması üzerine Türk toplumu hükümetten ve Temsilciler Meclisi'nden dışlanmıştır. Böylece Türk tarafı AT ile yapılan ortaklık müzakerelerine katılamamıştır (KKTC Başbakanlık Avrupa Birliği Koordinasyon Merkezi).

Türk tarafının dışlanmasına ve Kıbrıs Hükümeti'nin fiilen ortadan kalkmasına rağmen (Ergör 56) ortaklık müzakereleri bir tarafta Avrupa Topluluğu Bakanlar Konseyi diğer tarafta sadece Rumların yer aldığı sözde Kıbrıs Hükümeti arasında 19 Aralık 1972 tarihinde imzalanmış ve 1 Ocak 1973'de yürürlüğe girmiştir (İlkova, Nazan ve Bolat, 54).

Kıbrıs Rum Kesimi Cumhurbaşkanı Klerides AB'ye müracaatlarının nedeninin ekonomik değil, siyasi olduğunu¹² açıklamıştır. O'na göre Kıbrıs AB'ye üye olursa Garanti Antlaşmaları da geçersiz kalacaktır. Böylece "Elenizm" zafere ulaşacaktır.(Kızıltan ve Takım 299-300).

Türkiye, Yunanistan'ın 15 Temmuz 1959 tarihli başvurusundan 15 gün sonra, 31 Temmuz 1959'da AET üyeliği için resmi başvurusunu (Karluk, 531) yapmıştır. Yunanistan-AET ortaklık görüşmeleri 10 Eylül 1959'da, Türkiye-AET Ortaklık görüşmeleri ise 28 Eylül 1959'da başlamıştır. Türkiye ile 12 Eylül 1963 tarihinde imzalanan Ortaklık Anlaşması 1 Aralık 1964'te, Yunanistan'la 9

¹² Rum Yönetiminin AB'ye üye olmak istemesindeki amaçlar şöyle sıralanabilir:

- 90'lı yılların başından itibaren SSCB'nin dağılmasıyla meydana gelen yeni dünya düzeninde önemli bir güce sahip olan AB'nin dışında kalmamak. (Özarslan Uluslararası Hukuk Açısından Kıbrıs Sorunu ve Avrupa Birliğinin Yaklaşımı, 115).
- Türkiye'yi, AB üyesi bir ülke toprağını "işgal" eden ülke durumuna düşürerek, AB ile karşı karşıya getirmek.
- AB'ne tam üye olarak, Yunanistan'la birlikte Türkiye'ye karşı iki oya sahip olmak ve AB'ni kendi hedefleri çerçevesinde daha fazla etkileme imkânı elde etmek.
- İki kesimlilik ilkesini ortadan kaldırarak, 1974 öncesine dönüşü sağlamak.
- Batı Trakya örneğinde olduğu gibi Türk halkını "Kıbrıs devletinin içinde bir azınlık" statüsüne düşürmek ve eşitlik ilkesini yok etmek.
- AB'den alacağı yardımlarla ekonomisini daha da güçlendirerek, ambargoların da desteğiyle KKTC ekonomisini baskı altına almak ve Güney'i bir cazibe merkezi haline getirerek Kuzey'i çöktürmek.
- Garanti ve İttifak Antlaşmalarını fiilen geçersiz hale getirerek, Lozan'da Türkiye ve Yunanistan arasında kurulan ve 1960 Anlaşmaları ile Kıbrıs'a da yansıtılan dengeleri Yunanistan lehine bozmak, Türk halkını korumasız bırakmak.
- Yunanistan'la dolaylı "Enosisi" gerçekleştirerek 1791 yılında çizilen "Megali İdea (Büyük Ülkü)" haritasını gerçekleştirmek. (Soyalp "Kıbrıs ve Avrupa Birliği İlişkileri II").

Temmuz 1961’de imzalanan AET-Yunanistan Ortaklık Anlaşması ise 1 Kasım 1962’de yürürlüğe girmiştir. Türkiye ve Yunanistan’ın da AET’ye başvurmaları ve kabul edilmeleri ile geçen bu dönemde Kıbrıs konusu Türkiye-AET ilişkilerinde belirleyici bir rol oynamamıştır (Oran, 831-833).

İngiltere’nin AET’ye başvurusu Fransa’da De Gaulle’ün vetosu nedeniyle 1970’e ertelenince Kıbrıs’ın ortaklık anlaşması da 1972’ye kadar (Kaya, 41) bekletilmiştir.

19 Aralık 1972 tarihinde Kıbrıs ile Topluluk arasında, Roma Antlaşması’nın 238. Maddesi uyarınca “Ortaklık Antlaşması” imzalanmıştır.¹³ 1 Ocak 1973 tarihinde yürürlüğe giren bu anlaşma çerçevesinde Kıbrıs ile AB arasında ticareti engelleyen gümrük vergileri ve kotalar aşamalı olarak kaldırılacak ve iki aşamada Gümrük Birliği kurulacaktır. Kıbrıs-AET Anlaşması sadece gümrük birliğini amaçlamaktaydı.¹⁴ Rauf Denktaş, Kıbrıs Anayasasının 50. Maddesini¹⁵ öne sürerek AET ile yapılan Ortaklık Antlaşmasını hukuk dışı ilan etmiştir. Siyasi açıdan ise AET ile ilişkilerin geliştirilmesine karşı olmadığını, fakat Türk Yönetiminin hiçbir aşamasına karıştırılmadığı bir andlaşmanın meşruluğu ve hukukiliğinin kabul edilemeyeceğini öne (Mor, 987) sürmüştür.

AET Mali ve Teknik İşbirliği çerçevesinde çeşitli hibe ve krediler aracılığıyla GKRY’yi ekonomik yönden güçlendirmiştir. Yunanistan’ın girişimleriyle Birlik ve Kıbrıs arasında Gümrük Birliği kurulması yönünde çalışmalar başlatılmış böylece 19 Ekim 1987 tarihinde Kıbrıs ile AT arasında Gümrük Birliği Antlaşması imzalanarak 1 Ocak 1988 tarihinden itibaren uygulamaya konulmuştur.(Özersay 49-64).

b)1990 Yılına Kadar AB’nin Kıbrıs Sorununa Yaklaşımı

Kıbrıs konusu Türkiye’nin AT ile olan ilişkisini 1974’e kadar doğrudan etkilemiş değildir. Avrupa İngiltere ve ABD’nin etkisi altında adadaki her iki topluma da eşit mesafede yaklaşmıştır. AT Türkiye’nin almış olduğu 1974 askeri müdahale kararı sonucunda bir açıklama yapmış ve Kıbrıs’taki gelişmelerin Doğu Akdeniz’deki hassas dengeleri etkilediği, Kıbrıs’ın bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü zedeleyen her türlü müdahaleye karşı bulunduğu vurgulanmıştır. AET ülkelerine göre Türkiye’nin yapmış olduğu harekât Yunanistan’ı 7 yıllık faşist rejimden kurtarmış olan yeni Yunan demokrasisine indirilmiş büyük bir darbe olmuştur.(Önalp, 150). 1974 sonrası yayınlanan bildirimlerde Kıbrıs’taki iki toplum arasında görüşmeler yoluyla kalıcı ve adil bir çözüm bulunması isteği dile getirilmiştir (Fırat, 2000: 252).

Yunanistan 1975 yılında tam üyelik için AT’ye başvurduğunda AT Başkanlığı, Ankara’ya Yunanistan’ın başvurusunun Türkiye’nin sahip olduğu hakları etkilemeyeceği güvencesini vermiştir.(Demirtaş 213). Ancak AT Yunanistan’ın Topluluğa tam üyelik başvurusunda bulunması üzerine eşit orandaki yaklaşımını değiştirmiştir. 29 Ocak 1976’da Yunanistan’ın tam üyeliğine AT Komisyonu görüşünde şöyle denilmiştir: “Şimdiye değin Topluluğun Yunanistan ve Türkiye ile ilişkilerindeki denge ifadesini her iki ülkenin –farklı takvimlerde de olsa- son hedef olarak tam üyelik olanağına sahip ortaklık statülerindeki özdeşlikte bulmaktaydı” “Gelecekte Topluluktaki Yunan üyeliği ise, bu dengeye kaçınılmaz bir biçimde yeni bir unsur getirecektir.” (Fırat, 2000: 252).

Günümüzde Kıbrıs sorununun Türkiye’nin AB’ye tam üyeliğinin önünde bir engel haline gelerek, Türk-Yunan ilişkilerinin bir parçası olmaktan çıkmasında, 1970’li yılların sonlarına doğru Yunanistan’ın AET’ye tam üye olmak üzere harekete geçmesi ve 1981 yılında AB’ye tam üye olmasının

¹³ Söz konusu maddeye göre, Topluluk bir üçüncü devletle, bir devletler birliği ile, ya da bir uluslararası kuruluşla, karşılıklı haklar ve yükümlülükler, toplu davranışlar ve yöntemlerle niteliği belirlenen bir ortaklık kuran anlaşmalar yapabilir.”(İlkova ve Bolat, 54).

¹⁴ Kıbrıs AET Ortaklık Anlaşması’nın içeriği için bkz. Renksizbulut “AT-Kıbrıs Ortaklık İlişkileri (2)” 22-24

¹⁵ Söz konusu maddeye göre; Temsilciler Meclisinin, herhangi bir konu veya bunların bir kısmını cumhurbaşkanı ve yardımcısının birlikte veya tek başlarına veto edebileceklerini düzenlemektedir. Aynı maddenin, 1. Bendine göre, “Yunanistan Krallığı ve Türkiye Cumhuriyeti’nin ikisinin birden katıldığı milletlerarası teşekküller ve ittifak antlaşmalarına Cumhuriyetin katılması müstesna olmak üzere, dışışleri” bu konular arasında yer almaktadır. (Fırat AB-Kıbrıs İlişkileri ve Türkiye’nin Politikaları, 247).

büyük bir rolü vardır. Yunanistan böylece Birlik karar alma mekanizmalarına dahil olmuş ve GKRY'nin sponsoru gibi davranmaya başlamıştır. Türkiye 1987'de AT'ye tam üye olmak üzere müracaat ettiğinde Birlik Karar alma mekanizmasının kendisi için ne kadar önemli bir hale geldiğini görmüştür. (Mor 999) Türkiye'nin tam üyelik başvurusunda bulunması üzerine hazırlanan 18 Aralık 1989 tarihli AT Komisyonu görüşünde "Türkiye'nin Topluluğa katılmasının siyasi verileri Türkiye ve Topluluk üyesi bir devlet arasındaki uyuşmazlık ile Avrupa Konseyi'nin geçenlerde derin kaygılarını belirttiği Kıbrıs'taki durumun yarattığı olumsuz etkilere değinilmedikçe eksik kalacaktır." (Fırat, 2000: 252) ifadesi yer almıştır. Topluluk bu görüşüyle artık Kıbrıs konusunda bir taraf belirlendiğini gösteriyordu.

c) GKRY'nin AB'ne Tam Üyelik Başvurusu ve Sonrasındaki Gelişmeler

Kıbrıs Sorununa BM bünyesinde çözüm arandığı bir dönemde GKRY, 4 Temmuz 1990 tarihinde AT'ye tam üyelik başvurusunda bulunarak 2004'te tam üyelikle sonuçlanacak olan süreci başlatmıştır. Aslında hem Kıbrıs'taki tarihi, sosyolojik ve siyasi gerçeklik, hem de 1959/60 Zürih, Londra ve Lefkoşa Andlaşmalarının kurduğu hukuki statü Rumlara tek başlarına Kıbrıs'ı temsil etme yetkisi tanımamaktadır. Buna rağmen söz konusu müracaat AB tarafından kabul edilip işleme konmuştur (Mor, 1008). Zaten AT, GKRY'nin başvurusu öncesinde Haziran 1990'da Dublin Zirvesi'nde yayınladığı bir bildiri ile ilk kez bir Konsey kararında "Kıbrıs meselesi, Türkiye-AB ilişkilerini etkiler" diyerek soruna taraf olmuştu (Erdoğan, 105).

Dönemin KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş, 12 Temmuz 1990'da GKRY'nin tam üyelik başvurusuna karşı çıkmalarının siyasi ve hukuksal nedenlerini sıralayan bir muhtıra¹⁶ hazırlayarak AB Konseyi Dönem Başkanı De Michelis'e göndermiştir. Söz konusu muhtırada Denktaş, Kıbrıs Rum Yönetimi'nin adayı temsil etme yetkisinin bulunmadığını, başvurunun 649 sayılı BM Güvenlik Konseyi Kararına aykırı olduğunu, Konsey'in başvuru karşısında hiçbir işlem yapmamasının en doğru davranış olacağı, eğer Komisyon'dan görüş istenecekse konunun özüne ilişkin değil, başvurunun yasal olup olmadığına dair görüş istenmesi gerektiğini belirterek, kendilerinin AB üyeliğine ilke olarak karşı çıkmadıklarını, ancak Kıbrıs'ta üyeliğin toplumlarası görüşmelerin siyasi bir çözümden sonra söz konusu olabileceğini bildirmiştir. Dönemin BM Genel Sekreteri Perez de Cuellar da aynı yönde görüş bildirmiştir. Perez de Cuellar "sorunun çözümü zordu, şimdi çok daha zor ve karmaşık hale geldi" (Manisalı, 155) demiştir.

d) Kıbrıs'ın AB Açısından Taşdığı Önem

1990'lı yılların başından itibaren SSCB'nin dağılmasıyla birlikte Doğu Bloku AB açısından, askeri ve ideolojik bir tehdit olmaktan çıkmıştır. Bu durum ise dünya pazarlarını bölünmüşlükten kurtarmıştır. Artık Batı Bloku içinde ABD, AB ve Japonya arasında daha şiddetli bir rekabet yaşanacaktı. Bu rekabetin en önemli boyutunu ise Doğu Akdeniz, Orta Doğu ve Süveyş Kanalı'nın kontrolünü sağlayan eşsiz stratejik konumu ile Kıbrıs oluşturmaktadır.

Topluluk 1993 yılında Maatricht Antlaşması'yla¹⁷ derinleşme sürecini başlatmış Avrupa Birliği adını alarak Avrupa Birleşik Devletleri'nin temelleri atılmıştır. Bu çerçevede 1 Ocak 1993'te kişilerin, malların, sermayenin ve hizmetin serbest dolaşım özgürlüğünü sağlayacak olan "Avrupa Tek Pazarı" uygulaması yürürlüğe girmiştir. Avrupa böyle bir yapılanmaya giderken Ortadoğu'nun yanı başında ve Asya Pazarı'nın "Batı Kapısı" üzerinde bulunan Kıbrıs'ı da unutmamıştır. Büyük oranda sanayileşmiş olan AB, ihtiyaç duyduğu petrolün %80'e yakın bir kısmını Ortadoğu'dan temin etmekte ve bu petrolün

¹⁶ Muhtıranın tam metni için bkz. (Ertekün The Status of Two Peoples in Cyprus, 39-49).

¹⁷ "1 Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması Avrupa bütünleşmesi sürecine önemli katkı sağlayan bir belgedir. Bu antlaşma egemenlik yetkilerinin kullanımı konusunda üye ülke karar organlarına ciddi kısıtlamalar getirmiştir. Bu antlaşma her şeyden önce örgüte verilen "Avrupa Birliği" adının isim babasıdır. "Birlikte karar alma süreci", Avrupa vatandaşlığı, sosyal politika, kültür, eğitim, halk sağlığı gibi konularda yeni politikaların uygulamaya konulması ve özellikle "sütun" sisteminin getirilmesi son derece önemli yeniliklerdir (Günüğur Avrupa Birliği, 25-27).

neredeyse tamamı Avrupa'ya Akdeniz üzerinden gelmektedir (Kılıçbeyli, 29). Dünya düzeninde büyük bir güç merkezi olarak yer almak isteyen AB'nin, Akdeniz'de bir deniz hakimiyeti kurma amacına yönelik politika izlemesi, büyüme ve genişleme stratejisinin bir gereğidir. AB'nin bu hedefini gerçekleştirebilmesi, ancak bu denizlerde başta 50 uçak gemisine bedel bir stratejik öneme sahip olan (Keser) Kıbrıs olmak üzere, Cebel-i Tarık Boğazı, Malta ve Girit gibi adaların kontrolünü ele geçirebilmesinden geçmektedir.

AB yeni dönem hedefleri ve stratejileri çerçevesinde hayati önem taşıyan Kıbrıs'ı her ne pahasına olursa olsun Birlik sınırları içine dahil etmeyi ve bölgedeki stratejik denge unsurlarında güç kazanmayı hedefliyordu.

e) AB'nin Kıbrıs'ın Üyeliği Hakkındaki Görüşü

BM'nin ve Türk tarafının tüm tepkilerine rağmen AB Bakanlar Konseyi, GKRY'nin başvurusunu 17 Eylül 1990'da görüş almak üzere Komisyon'a göndererek normal süreç içerisinde değerlendirme kararı almıştır. Başvuruyu inceleyen Komisyon 30 Haziran 1993'te Kıbrıs'ın üyelik için ehil olduğu yönündeki (Gürses, 68) olumlu görüşünü (avis) açıklamıştır. AB Komisyonu'na göre, Kıbrıs'ın coğrafi konumu; 2000 yıldan beri Avrupa kültürünün ve uygarlığının bir parçası olmasını sağlayan derin tarihi bağları; Kıbrıs halkı tarafından paylaşılan değerlerdeki ve Kıbrıs halkının kültürel, siyasi, ekonomik ve sosyal hayatına yansıyan Avrupalılık; AB ile olan her türlü ilişkisinin değeri; Kıbrıs'a Avrupa kimlik ve karakterini sunar ve AB'ye olan bağlılığını kanıtlar (Avrupa Toplulukları Bülteni). AB Komisyonu bu görüşünü dile getirdikten sonra, Kıbrıs Rum tarafının üyeliğinin, her iki toplumu daha güvenli ve daha refah bir hale getireceğini, her iki toplumu birbirine daha da yakınlaştıracığına inanmaktadır demiştir. Komisyon tam üyeliğin, adada dengesizlikleri gidererek bir çözüme ulaşılmasını kolaylaştıracığını belirtmiştir (Efegil, 630, Özgöker, 582). AB BM Genel Sekreteri'nin girişimlerinin desteklenmesi gerektiğini, toplumlararası görüşmeler başlamazsa, yeniden bir değerlendirme yapılarak Ocak 1995'te Kıbrıs'ın AB'ye tam üyeliği sorununun tekrar ele alınacağını ifade etmiştir. Aslında bu ifadeden Komisyon'un Kıbrıs'ın tam üyeliğine yeşil ışık yaktığı anlaşılmaktadır. Böylece AB Kıbrıs sorununa bakış açısının ilk resmi belgesini açıklamıştır (Özarslan, 119). Komisyon'un bu kararından sonra AB Konseyi 19-20 Temmuz 1993 tarihli, Kıbrıs ve Malta'nın başvurusuna ilişkin kararında AB'nin genişlemesinin bir sonraki aşamasının, Kıbrıs ve Malta'yı da kapsayacağı ifade edilmiştir. Konsey 6 Mart 1995 tarihli kararında "Kıbrıs" olarak kabul ettikleri Rum tarafıyla katılım müzakerelerinin, 1996 yılında yapılacak olan konferansın sonuçlanmasından itibaren altı ay sonra başlanacağını belirtmiştir. Kararda; gerçekleşecek olan üyeliğin, Türk toplumunun ekonomik gelişmesine de yardımcı olacağı belirtilmiştir. Söz konusu kararın, Türkiye ve AB arasındaki ilişkilere zarar vermeyeceğini Rum tarafının yaptığı üyelik başvurusunun ayrı bir prosedüre sahip olduğu da ifade edilmiştir (Bozkurt ve Demirel, 208-213).

3. GKRY'nin AB'ye Başvurusuna İlişkin Olarak Tarafların Tezleri

a) Kıbrıs Türk Tarafının Tezleri

Kıbrıs Rum tarafının AB'ye müracaatı üzerine, KKTC ve Türkiye, yapılan müracaatın 1959/60 Antlaşmalarına aykırı olduğunu ve bu durumun hukuka uygun olmadığını ileri sürmüşlerdir. Türk tarafı görüşlerini kanıtlayabilmek için, uluslararası hukuk alanında uzmanlar olan Prof. Dr. Maurice Mendelson'dan ve Prof.Dr. Christian Heinze'den 1997 yılı Haziran ayında mütalaa istemiştir. Rum tarafı ve Yunanistan ise yine hepsi uluslararası hukukçu olan Prof. Dr. James Crawford, Prof. Dr. Gerhard Hafner ve Prof. Dr. Allain Pellet'ten mütalaa istemiştir. Söz konusu mütalaaalar BM'ye de sunulmuş ve BM belgesi olarak yayımlanmıştır.

Prof. Dr. Mendelson'un raporu¹⁸ Türk tarafının görüşlerini yansıtmaktadır. Mendelson görüşlerini kanıtlayabilmek için 1960 Garanti Antlaşması ve yazım sürecini, 1960 Kıbrıs Anayasası ve 1960 Kuruluş Antlaşması ile birlikte değerlendirmiştir.¹⁹

Kıbrıs Rum tarafının AB'ye üyeliğinin, Rum tarafının iradesinin adanın tamamında geçerli olmaması sebebiyle, önemli fiili ve hukuki engeller çıkaracağına değinen Mendelson, sonuç olarak, Kıbrıs Cumhuriyeti ve üç garantör devletin 1959-1960 Antlaşmalarındaki beyanlarının yalnızca siyasi bir karakter taşımadığını; bu beyanların, resmi antlaşmalarda yer almış hukuki vaatler olduğunu; hukukta bilinen en ciddi vaat olan garantinin de bu antlaşmalarda yer aldığını; bu antlaşmalardan fayda sağlayan taraflara, aynı zamanda bu antlaşmalarla yükümlülükler de getirildiğini ve bu yükümlülüklerin de yerine getirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu nedenle Mendelson, söz konusu antlaşmalar ve ilgili belgeler yorumlandığında; Kıbrıs Rum tarafının, Türkiye'nin üye olmadığı AB'ye katılmak için müracaat etmeye veya katılmaya hakkı olmadığı sonucuna varmıştır. Ayrıca, garantör devletler olan Yunanistan ve İngiltere'nin, bu katılımı engellemekle yükümlü olduğunu da ifade etmiştir (Özarslan, 132-133).

Heinze de Mendelson'la paralel görüşler ileri sürmüş ve Rum tarafının Kıbrıs hükümeti adıyla AB'ye tam üye olamayacağını hukuki gerekçelerle açıklamıştır. Bu durumu engelleyen hususlar içinde AB sözleşmesi, Londra ve Zürih Anlaşmaları ve 1960 tarihli Garanti Antlaşmalarını göstermiştir. Heinze, raporunda 1963 yılından günümüze adada yaşayan iki toplumun kendilerine ait demokratik yöntemlerle seçilmiş iki ayrı yönetimlerinin olduğunu, GKRY'nin adanın tamamına hiçbir zaman egemen olmadığını ileri sürmüştür. Heinze garantör ülkeler olan Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin bu üyeliğin gerçekleştirilmesini kolaylaştıracak hareketlerden kaçınması gerektiğini ileri sürmüştür (Tansel, 64).

b) Kıbrıs Rum Tarafının Tezleri

Kıbrıs Rum tarafının görüşlerini yansıtan Crawford, Hafner ve Pellet tarafından hazırlanan ortak mütalaada,²⁰ söz konusu hukukçular öncelikle, Kıbrıs Rum tarafının statüsünü değerlendirmişlerdir. "Kıbrıs Cumhuriyeti" olarak isimlendirdikleri Kıbrıs Rum tarafının, AB'nin bütün üyeleri tarafından bağımsız bir devlet olarak tanındığını; Rum hükümetinin Cumhuriyet'in hükümeti ve Ada'daki devleti temsil etmeye yetkili olarak kabul edildiğini belirtmişlerdir. KKTC'nin sadece Türkiye tarafından

¹⁸ Mendelson'un raporu için bkz. (Mendelson Kıbrıs'ın Avrupa Birliği'ne Girişi Neden Hukuka Aykırı Olacaktır?)

¹⁹ Mendelson Garanti Antlaşmasının birinci maddesinin ikinci fıkrasına değinerek, bu maddenin Kıbrıs'ın bölünmesini veya başka bir devlet ile birleşmesini doğrudan veya dolaylı olarak yasakladığını bu nedenle Kıbrıs'ın Türkiye'nin üye olmadığı bir Birliğe katılmasının 1960 Antlaşmalarına aykırı olacağını ortaya koymuştur. (Ergör, s.63). Mendelson'un Rum tarafının başvurusunun yasal olmadığına dair gösterdiği bir başka yasal belge ise Garanti Antlaşmasının 2. Maddesi ile garantör ülkelere getirilen yükümlülüktür. Söz konusu maddede üç garantör ülke "kendilerini ilgilendirdiği ölçüde, doğrudan veya dolaylı olarak Kıbrıs Cumhuriyeti'nin herhangi bir devlet ile birleşmesini... amaçlayan her türlü faaliyeti yasaklamayı" ifadesi yer almaktadır. Mendelson'un mütalaasında, Kıbrıs Anayasasının 170. Maddesi yer almıştır. Bu maddeye göre Türkiye, Yunanistan ve İngiltere "en fazla müsadeye mazhar ülke" "en çok gözetilen ulus" olarak belirlenmişti. Mendelson'a göre AB'ye üyelik halinde, Rum tarafı ile Yunanistan arasında "ekonomik enosis" benzeri bir gelişme olması ve AB üyesi olmayan Türkiye'ye göre, Yunanistan ve İngiltere'yi Türkiye karşısında daha avantajlı konuma getireceğini belirtmiştir. (Özarslan, s.129).

²⁰ Crawford, Hafner ve Pellet hazırladıkları ortak mütalaada Garanti Antlaşması'nın 1. Ve 2. Maddelerinin içeriğine değinmişlerdir. Bu maddelerde, Kıbrıs Cumhuriyeti'ne getirilen yasaklama, sürekli ve mutlak bir nitelik taşır ve kısmen veya tamamen olmak üzere herhangi bir devleti kapsar. Ancak bu yasaklama, Türkiye ve Yunanistan'ın üye olmadıkları kuruluşlara üye olmayı kapsamaz. Üç hukukçu hazırladıkları ortak mütalaada, Garanti Antlaşması'nın birinci maddesinin ikinci fıkrasında yer alan "devlet" terimi üzerinde durmuşlardır. Bu terimin, Garanti Antlaşması'nda tekil olarak ifade edildiğini, tekil kullanıldığı için de yasağın siyasi veya ekonomik karakterli uluslarüstü bir devletler gurubunu kapsamadığını iddia ederek getirilen yasaklamanın, tek bir devletle sınırlı olduğunu belirtmişlerdir. Mendelson ise bu görüşün aksine, "herhangi bir devlet" ve "hiçbir devlet" ifadelerinin çoğul anlamda devletleri de içerdiğini ileri sürmektedir.

tanındığını ve söz konusu bu durumun, uluslararası toplum tarafından da aynı şekilde benimsendiğini ifade etmişlerdir.

AB yetkilileri, adadaki tarafların barış içinde yaşayabileceklerine inanmaktadırlar. Bu noktada savaşın eşliğine gelmiş Fransa ve Almanya Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) ile başlayan süreçle birlikte günümüzde birbirleriyle barış içinde yaşadıklarını geçmişteki düşmanlıklarını geride bıraktıkları örneğini vermektedirler. Aynı durum Ada AB'ye üye olduğu takdirde Kıbrıslı Türkler ile Rumlar arasında da yaşanabileceğini dile getirmektedir.

Adada çözümden yana olduğunu iddia eden AB'nin Türkiye'yle ilgili yayınladığı ilerleme raporlarında ve zirve sonuç bildirgelerinde Kıbrıs'a nasıl yer verdiğini incelemekte fayda vardır. Bu incelemelerden sonra görülecektir ki evrensel hukuktan yana olduğunu iddia eden AB, bu hukukun gerektirdiği kuralları yaşama geçirememiştir.

Kıbrıs sorununa çözüm bulmak amacıyla hazırlanan son BM belgesi 2002 yılında dönemin BM Genel Sekreteri Annan tarafından hazırlanan ve kendi adıyla taraflara sunulan Annan Planı'dır. Annan Planı'nda İsviçre Modeline²¹ dayanan iki toplumlu bir federal yapı öngörülmüştür. En son beşinci kez düzenlenerek taraflara sunulan Annan Planı 24 Nisan 2004 tarihinde GKRY ve KKTC'de ayrı ayrı ve eş zamanlı olarak referanduma sunulmuştur. Referandum sonucunda Türk tarafı "evet" derken Rum tarafı "hayır" demiştir. AB'nin, referandum sonucu ne olursa olsun Rumların Mayıs 2004'te üye olacağını garantisini vermesi Rum Kesimi'nin "hayır" yönünde oy kullanmasına neden olmuştur. AB, Güney Kıbrıs'ı içine alarak Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluş felsefesini oluşturan anlaşmaları yok sayarak uluslararası hukuk ihlali yaptığı gibi siyasi sorunları olan bir yapıyı kendi çatısı altına katarak kendi prensiplerini de çiğnemiştir. Hukuki temelden yoksun bu uygulamalar nedeniyle Türkiye ve KKTC için geriye götürülmesi mümkün olmayan bir sürecin başlatıldığı gerçektir.

4. AB Karar Organlarının Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Üyeliği Konusundaki Yaklaşımı

a) AB Komisyonu İlerleme Raporlarında Kıbrıs Sorunu ve Kıbrıslı Türkler

1998 yılı İlerleme Raporu'nda Kıbrıs konusu şu şekilde yer almıştır; (AB Komisyonu) Türkiye, 1974'ten beri Kuzey Kıbrıs'ı işgal etmekte ve yaklaşık 35.000 kişilik bir ordu bulundurmaktadır. Zaten 1983 yılında, adanın kuzey kesimi bağımsızlığını ilan ettiğinde Türkiye dışında bu bağımsızlığı tanıyan hiçbir devlet olmamıştır. BM söz konusu bağımsızlık ilanını Kıbrıs Cumhuriyeti'ni kuran anlaşmalara aykırı bulmuş ve mevcut durumun kabul edilemez olduğunu vurgulayarak kınamıştır. 1998 yılı İlerleme Raporu'nda Kuzeyde insan haklarının ihlal edildiğinden bahsedilmiştir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM)'nin Türk ordusunun Kuzey Kıbrıs'ı kontrolü altında tuttuğu²² yönünde verdiği hüküm 1998 yılı İlerleme Raporu'nda yer almıştır. Bunun yanı sıra BM Güvenlik Konseyi'nin 312 Sayılı Kararı gereğince adadaki askeri güçlerin çekilmesi şartını Türkiye'nin hala uygulamadığı da yer almaktadır. Raporla Türkiye'nin yerine getirmesi gereken fakat yerine getirmediği konulara yer verilirken GKRY'nin 1960 anayasasını hiçe sayarak Türk toplumuna yaptıklarından hiç bahsedilmemiş referans noktası olarak hep 1974 tarihi alınmıştır.

²¹ "İsviçre, 1848'de iç savaş sonrası kantonların bir araya gelerek Anayasayı yürürlüğe koyması sonucu, kantonların güçlü olduğu ve ademi merkezîyetçiliğin ağır bastığı bir federal devlet olarak oluştu. Merkezi federal hükümetin yetkiler bakımından çok zayıf oluşu, bilimsel bakımdan hatalı olmasına rağmen, İsviçre'nin "konfederasyon" adını almasına neden oldu. Aslında bir federasyon olan "İsviçre Konfederasyonu'nda" oluşturucu kantonlar, özerkliklerini önemli oranda muhafaza ederek, egemenliklerini federasyonla paylaştılar. Yetki dağılımının aşağıdan yukarıya oluşu ayırıcı bir özellik olarak ortaya çıktı.

İsviçre modelinin asıl ayırıcı özelliği, kantonların "artık yetkileri"ne ilişkindi. Anayasa yetkileri federal hükümet ile kantonlar arasında ayrıntılı biçimde paylaştırmıyordu. Anayasada sadece, federal hükümetin yetki uygulayacağı konular belirtilmişti ve bunun dışında kalan artık yetkilerin kantonlar tarafından kullanılacağı varsayılmaktaydı. 1848 ertesinde iki önemli anayasal değişiklik (1874 ve 1999) federal hükümetin yetkileri artırıldı, fakat kantonların özerkliği ile artık yetkiler ilkesi devam etti." (Oran Türk Dış Politikası, 638).

²² Garanti Antlaşması'nın 2. Maddesine göre 3 Garantör ülke Yunanistan, İngiltere ve Türkiye, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin güvenliğini, toprak bütünlüğünü ve anayasal düzenini garanti etmekle yükümlüdür.

AB'nin GKRY'nin tam üyelik başvurusunu değerlendirmeye alması sonucunda Denктаş ve Dönemin Cumhurbaşkanı Demirel, AB'nin Kıbrıs ile katılım müzakereleri başlatma kararını kınamışlar ve Kuzey Kıbrıs'ın kademeli olarak Türkiye ile bütünleşmesi hakkında ortak bir açıklama yapmışlardır. Bu çerçevede Türkiye ve KKTC ekonomik ve mali bütünleşme, güvenlik, savunma ve dış politika alanlarında kısmi bütünleşme sağlamak için Ortaklık Konseyi kuran bir Ortaklık Anlaşması imzalamışlardır. AB Komisyonu Türkiye tarafından alınan bu tedbirlerin, BM kararlarıyla bağdaşmadığını dile getirmiştir. Bu çerçevede BM Güvenlik Konseyi'nin yürüttüğü iyi niyet misyonunun zarar gördüğünü vurgulamıştır.

1999 yılı İlerleme Raporu'na göre, (AB Komisyonu) Komisyon, AB tam üyelik görüşmelerinde Kıbrıslı Türklerin temsil edilmemesinden duyduğu üzüntüyü dile getirmiştir. Avrupa Birliği BM Genel Sekreteri'nden, Kıbrıs Rum ve Türk liderlerini görüşmeler yapmaya davet etmesini istemektedir. Kapsamlı bir çözüme varmak için Türkiye'nin aktif ve yapıcı bir rol oynaması gerektiği üzerinde durulmuştur.

Bilindiği gibi Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Kuzey Kıbrıs'taki arazisine ulaşım imkanından mahrum edilmiş olan Titiana Louzidou isimli bir Kıbrıslı Rum'un davasında Türkiye aleyhine bir karar almıştı. Temmuz 1998'de aldığı ikinci bir kararla, AİHM, davacı lehine parasal tazminat hükmetmiş ve söz konusu tazminatı ödemesi için Ekim 1998'e kadar Türkiye'ye süre tanımıştır. Türkiye ise, söz konusu arazinin Türkiye'de değil KKTC'de bulunduğu gerekçesiyle, Mahkeme'nin kararına uymamıştır. Nisan 1999'da, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin Başkanı, Türkiye'nin Mahkeme tarafından belirlenen tazminatı ödemekle yükümlü olduğunu hatırlatmıştır.

2000 yılı İlerleme Raporu'nda (AB Komisyonu) 10-11 Aralık 1999 tarihlerinde Helsinki'de yapılan toplantıda Avrupa Birliği Konseyi, 3 Aralık'ta New York'ta Kıbrıs sorununa kapsamlı bir çözüm bulunması amacına yönelik görüşmelerin başlatılmasını memnuniyetle karşıladığını ve BM Genel Sekreteri'nin süreci başarılı bir sonuca bağlama çabalarına vereceği desteği ifade etmiştir. Cenevre'de 2000 yılının Şubat ve Temmuz aylarında BM nezdinde, özlü konulara değinilmeden, ikinci ve üçüncü tur dolaylı müzakerelerin yapıldığından bahsedilmiştir. Eylül ayında New York'ta dördüncü bir tur düzenlenmiştir (Manisalı, 159). Raporda ayrıca, BM Kıbrıs Özel Temsilcisi De Soto, BM uygulamasının amaçlarıyla AB'ne giriş süreci uygulamaları arasında bir çelişki olmadığından emin olmak için AB ile ilişkileri göz önüne almıştır denilmektedir.²³ Bu ifadeden AB ve BM'nin birlikte hareket ettiğini ve süreci GKRY'nin lehine uzattığı anlaşılmaktadır. Aynı raporda Kıbrıs'ın kuzeyindeki Türk askeri kuvvetlerinin Kıbrıs Türk Toplumunu üzerinde önemli bir etkisi olduğundan bahsedilmiştir. Rapor'da Kıbrıslı Rumlar da eleştirilerek Kıbrıslı Rumların, 1975 tarihli Viyana III Sözleşmesi'nin yükümlülüklerini yerine getirmediğine, kuzeyden güneye geçişlerde Rumların sorun çıkardığına değinilmiştir. Diğer taraftan kuzeyde eğitim ve din alanında Türk hükümetinin sorun çıkardığını, bu çerçevede Rumların eğitimi için okul olmadığı ve kiliselerde papaz ataması için gecikmeler yaşandığı belirtilmektedir. 2000 Yılı İlerleme Raporu'nda Türkiye'nin bir garantör ülke olarak, Kıbrıs sorununa BM himayesi altında kapsamlı bir çözüm bulunması için her gayreti göstermesi gerektiği vurgulanmıştır. Daha önce bahsettiğimiz Loizidou davasına ilişkin Türkiye'nin hükmedilen tazminatı ödememesi eleştirilmiş ve "bir yüksek akit tarafın Mahkeme'nin kararını yerine getirmemesinin daha önce hiç görülmemiş bir şey olduğu" vurgulanmıştır. Bu çerçevede Türkiye'nin daha fazla gecikmeden, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin 28 Temmuz 1998 tarihli kararına uyması talep edilmiştir (Manisalı, 160).

2001 yılı İlerleme Raporu'nda (Belgenet) GKRY'nin AB üyeliğinin Kıbrıs sorunundan etkilenmeyeceği aynı zamanda Kıbrıslı Türklerin çoğunluğunun da AB üyeliğine olumlu yaklaştığından bahsedilmektedir. AB üyeliğinin her iki topluma getireceği faydalardan bahsedilmiş ve bu çerçevede AB şemsiyesi altında iki ayrı toplumun barış içinde yaşayacağı vurgulanmıştır. Bunun için her şeyden önce KKTC'nin ayrı bir varlık olduğu tanınmalıdır. AB, Kıbrıs sorununa çözüm bulunmasında Türklerin üzerine düşen görevlerden bahsederken GKRY'nin sorumluluklarından bahsetmemiştir. 2001

²³ AB Komisyonu 2000 yılı Kıbrıs İlerleme Raporu metninde geçen ifade şöyledir: "Mr. De Soto referred to contacts with the EU in order to ensure that there was no contradiction between the EU accession process and the goals of the UN process" (Europa)

Yılı Raporu'nda ayrıca, Kıbrıs Türk toplumu lideri Denktaş'ın BM himayesinde yürütülen dolaylı görüşmelerden çekilme ve BM Genel Sekreteri'nin Eylül 2001'de New York'ta yapılan görüşmelere davetini geri çevirme kararına Ankara'nın verdiği destekten duyulan hayal kırıklığı ifade edilmiştir (Bac ve Güney, s. 287). AB Komisyonunun raporlarını genel olarak değerlendirdiğimizde görüyoruz ki sorunun kapsamlı çözümüne yönelik öneriler sunulması yerine Türkiye'ye ve KKTC'ye yönelik yargılamalar yapılmakta ve sorunun çözümündeki tek engel Türkiye ve KKTC'ymiş gibi gösterilmeye çalışılmaktadır.

b) AB Zirvelerinde Kıbrıs Sorunu

GKRY'nin tam üyelik başvurusunun ardından AB Konseyi, yaptığı zirvelerde²⁴ Rum kesiminin üyeliğini garantiye alacak kararlar vermiştir. (Bozkurt ve Demirel 218). 25-27 Aralık 1992 tarihinde Belçika'da gerçekleştirilen Lizbon Zirvesi'nde AT Konseyi, Kıbrıs, Malta ve Türkiye'nin başvurularının her birinin kendi içinde değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiş ve ilişkilerin bu yönde devam edilmesi çağrısı 11-12 Aralık 1992 tarihli İngiltere'de düzenlenen Edinburg Zirvesi'nde yapılmıştır.

21-22 Haziran 1993 Kopenhag Zirvesi'nde, Avrupa Konseyi, Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerinin topluluğa üye olabileceklerini belirtirken, üyelik için şartların belirlendiği ünlü Kopenhag Kriterleri belirlenmiştir. Söz konusu kriterler arasında "sınır sorunlarının çözümü" şartı bulunurken Kıbrıs konusu için bu durum göz ardı edilmiştir. AB bu şarta rağmen Rum kesiminin üyeliğinin önünü açarak sınır sorunları çözülmesine de üyeliğin mümkün olabileceğini açıklamıştır. Türkiye-AB ilişkilerinin Gümrük Birliği'ne doğru gelişmeye başladığı dönemde, Kıbrıs sorununun nasıl bir yolda ilerleyeceği 1994'te başlayan Zirve kararlarında kendini tam anlamıyla göstermeye başlamıştı. Bu çerçevedeki gelişmelerin başlangıcını 24 Haziran 1994 tarihinde gerçekleştirilen Korfu Zirvesi kararlarında görmekteyiz.

24-25 Haziran 1994'te yapılan Korfu Zirvesi, Dublin Zirvesi'nden sonra AB'nin Kıbrıs sorununda nasıl bir rol oynayacağını görüldüğü en önemli zirvelerden bir tanesidir. Avrupa Birliği özellikle 1994'ten itibaren tek taraflı bir politika izlemeye başlamış, Türkiye'nin Kıbrıs'taki çıkarlarını yok saymıştır (Bağcı). Korfu Zirvesi bir anlamda Dublin Zirvesi'nin teyit edildiği ve GKRY'nin üyelik sürecinin sorunsuz ilerleyeceği yönünde garantinin verildiği bir zirvedir. Yunanistan'ın başkanlık ettiği Korfu Zirvesi'nde "Kıbrıs Sorunu" kavramı ilk kez kullanılmış (Manisalı, 165) ve Yunanistan GKRY'ne müzakerelere başlaması için bir tarih verilmedikçe Türkiye'nin AB ile Gümrük Birliği'ne katılımını onaylamayacağını dile getirmiştir. Yunanistan'ın Kıbrıs konusunu bir pazarlık unsuru haline getirdiğini gören AB Konseyi, GKRY'nin AB'ne katılmak için önemli gelişmeler kaydettiğini belirtmiş (Kılıç 44). ve Kıbrıs sorununun çözümünü GKRY ile müzakerelere başlama koşulu olmaktan çıkarmıştır (Kyris, 89). Fakat Kıbrıs'ta BM kararları çerçevesinde bir çözüm bulunması çabalarının sürmesi gerektiğini de vurgulamıştır (Manisalı, 164). Birlik, bundan sonraki genişleme dalgasının Kıbrıs ve Malta'yı da kapsayacağını bildirmiştir (Bozkurt ve Demirel, 218). Böylece GKRY'nin AB ile ön şart olmaksızın müzakerelere başlama garantisini elde eden Yunanistan, Türkiye'nin Gümrük Birliğine katılımı yönünde koyduğu veto tehdidini geri çekmiştir. (Consilium) AB Korfu Zirvesi'nin ardından adadaki siyasi süreci incelemek amacıyla adaya bir AB Gözlemcisi atamıştır. Gözlemci 23 Ocak 1995

²⁴ "İlk kez 1961 yılında toplanan Zirve sonraki yıllarda çok daha önemli konuma gelmiş ve Avrupa bütünleşmesi yolunda önemli görevler üstlenmiştir. Avrupa bütünleşme sürecinin ilerleyen yıllarda giderek yoğunluk kazanması en üst düzeyde siyasi kararların alınması gereğini ortaya çıkarmış ve Zirve'nin önemini giderek arttırmıştır. Fransa'nın dönem başkanlığında yapılan 1974 Paris Zirvesinde Fransa'nın girişimleriyle Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesinin düzenli biçimde toplanmasına karar verilmiştir. Avrupa Birliğini Kuran Antlaşmanın 4. Maddesi "Birliğe, gelişmesini sağlamak için gerekli desteği vermek ve bu amaçla genel politikalarla ilgili olarak tüm yararlı kararları almak" görev ve sorumluluğunu Zirveye yüklemiştir. Bunun yanı sıra Zirve, "ortak dış politika ve güvenlik politikası"nın genel çizgilerini ve yönetim biçimini belirler. Kimi durumlarda Zirve uluslararası sorunlarla ilgili olarak çeşitli deklarasyonlar da yapabilir (Günoğur. Avrupa Birliği. 120-121).

tarihinde hazırladığı bir raporunda²⁵ Türkiye'nin adadaki askeri varlığını güçlendirmesine karşılık "Kıbrıs Milli Muhafız Örgütü"nü de savunma kapasitesini artırdığını vurgulamıştır. Gözlemci Denктаş'ı uzlaşmayan taraf olarak göstermiştir.

9-10 Aralık 1994'te yapılan Essen Zirvesi'nde Avrupa Konseyi Kıbrıs ve Malta'nın genişleme takvimine dahil edileceğini teyit ederken her iki ülkenin 1995 yılında Komisyona rapor hazırlaması gerektiğini vurgulamıştır.²⁶ Korfu ve Essen Zirvelerinin kararları çerçevesinde AB Bakanlar Konseyi; AB üyeliğinin adadaki her iki topluma da refah ve güvenlik getireceği, Kuzey'in ekonomik açıdan geri kalmışlığının giderileceğini belirtmiştir (Manisalı, 165).

Essen Zirvesi sonrasında 19 Aralık 1994 tarihinde yapılan Türkiye-AB Ortaklık Konseyi toplantısında, Yunanistan GKRY'ye müzakere tarihi verilmemesi durumunda Türkiye Cumhuriyeti'nin Gümrük Birliği'ne katılmasını veto edeceğini açıklamıştır. Bunun üzerine AB tarafından 24 Şubat 1995 tarihinde "Başkanlık Önerisi" hazırlanmıştır. Söz konusu öneride; Korfu ve Essen Zirveleri'nde alınan kararlar teyid edilerek, Kıbrıs ile üyelik müzakerelerinin 1996 yılında gerçekleştirilecek Hükümetlerarası Konferans (HAK)'tan altı ay sonra başlamasına karar verilmiştir. GKRY ile "yapısal diyalog" adı altında müzakerelere hazırlık amacıyla bir diyalog mekanizmasının kurulması kararlaştırılmıştır. Söz konusu önerinin kabul edilmesiyle birlikte hem Türkiye'nin Gümrük Birliğine katılımı hem de "Kıbrıs'ın müzakere takvimine dahil edilmesi konuları" paket şeklinde ele alınmıştır (Ergör, 71-72).

15-16 Aralık 1995 tarihinde yapılan Madrid Zirvesi'nde BM'nin "iki toplumlu iki bölgeci federasyon" çabalarına destek verildiği vurgulanmıştır.(Manisalı 165) Bu Zirve'nin ikinci gününde GKRY, Malta ve Doğu Avrupa ülkeleri ile ayrı bir toplantı yapılmıştır. Türkiye ise ikinci günde yapılacak toplantıya çağırılmamıştı. Türkiye bu duruma sert tepki gösterse de Birlik iyi niyetli açıklamalar yapmaktan öteye geçememiştir.

13-14 Aralık 1996 tarihinde yapılan Dublin Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nde AB ile Türkiye arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi gerektiğine vurgu yapılırken "AB Konseyi ayrıca, Türkiye'yi Kıbrıs'ta BM Güvenlik Konseyi kararları çerçevesinde nüfuzunu kullanmaya davet²⁷ eder" (Consilium) denilmiştir. AB böylece Türkiye'nin üyelik sürecinde Kıbrıs'ı kullanacağını ilk sinyallerini vermiştir. Kıbrıs sorununun çözümünde gerekli katkı hep Türkiye'den beklenir hale gelmiştir (Manisalı, 165).

15 Temmuz 1997'de AB Komisyonu "Gündem 2000" adlı raporunu yayımlamıştır. Yeni genişlemenin koşullarını ve planlamasını açıklayan rapor 16 Temmuz 1997'de basına açıklanmıştır. AB, Türkiye'nin "tam üyeliğe ehil" olduğunu açıklamış fakat tam üyeliğe engel olan unsurları sıralamayı da ihmal etmemiştir (Günüğur, 147).

Rapor Yunanistan'la anlaşmazlıklar ve Kıbrıs konusuna yer vermiştir. Demokrasi ve insan hakları alanlarındaki eksikler sıralanmıştır. Türkiye'nin Yunanistan'la anlaşmazlıkları, özellikle Ege ve Kıbrıs sorunları çözülmeden veya Atina'nın yeşil ışığı yanmadan tam üyeliğin düşünülmesi imkânsızlaşıyordu (Birand, 376-381). Raporda, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin ve Güney Kıbrıs'ın 2000'li yıllarda iki dalga halinde AB'ye katılmaları öngörülmüştür.

12-13 Aralık 1997 Lüksemburg Zirvesi'nde AB, Kıbrıs'la tam üyelik müzakerelerinin başlatılması kararını almıştır. Bu kararın alınmasında Yunanistan faktörünü de unutmamak gerekir. Dönemin Yunanistan Başbakanı Simitis, "Kıbrıs'ın AB üyeliğine bazı AB ülkelerinin karşı çıkması halinde, AB'nin genişlemesini bloke edeceklerini açıklamıştır.(Batur) Böylece Kıbrıs sorunu çözümsüzlük sürecine girmiştir. Kıbrıs; bundan sonraki genişleme dalgası içinde yer alacak olan ülkeler

²⁵ Raporun tam metni için bkz. (Dodd, The Cyprus Imbroglia 172-180).

²⁶ Essen Zirvesi Sonuç Belgesi'nde Türkiye'den ortak üye olarak değil, sadece Akdeniz Politikası başlıklı bölümünde "ticari partner" olarak söz edilmesi ve Türkiye'nin adının aday ülkeler ile değil de Mısır, Cezayir, Ürdün gibi Akdeniz ülkeleri ile birlikte anılması ve tüm bunların yanı sıra Türkiye'nin Zirve'ye davet edilmemiş olması Türkiye'de Avrupa Topluluğu'na alınmayacağı tedirginliği yaratmıştır (Kılıç, Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinin Siyasi Gelişimi, 44-45).

²⁷ The European Council urges Turkey to use its influence to contribute to a solution in Cyprus in accordance with UN Security Council resolutions.

arasında sayılırken Kıbrıs'ın Birliğe katılımından her iki toplumun da yararlanacağına barış ve uzlaşmaya yardımcı olacağına altı çizilmiştir. Zirve metninde GKRY'den Kıbrıs Cumhuriyeti olarak bahsedilirken KKTC'den Kıbrıs Türk Toplumunu olarak bahsedilmiştir (Consilium). Zirve kararları Kıbrıs'ın katılım görüşmeleri açısından önemli hükümler içermektedir. Karara göre; tam üyelik görüşmeleri BM gözetiminde sürdürülen ve "iki toplumlu, iki kesimli bir federasyon" kurmayı hedefleyen müzakerelere "siyasi çözüm" yolunda katkı sağlayacaktır. Bu nedenle AB Zirvesi, başta Yunanistan'ın karşı çıktığı fakat daha sonra vazgeçtiği olumsuz tutuma karşın, Kıbrıs Hükümeti'nin tam üyelik görüşmelerine katılacak delegasyonda, Türk toplumu temsilcilerinin de yer almasını kabul etmiştir. AB Lüksemburg Zirvesi Türkiye'nin tam üye olma ehliyetine sahip olduğunu vurgulamış ve diğer ülkelerle aynı kıstaslar çerçevesinde değerlendirileceğine karar vermiştir. Zirve, Türkiye ile bağların güçlendirilmesini bazı koşullara bağlamıştır. Bu koşullar arasında şunlar bulunmaktadır.

- Yunanistan'la kalıcı ve olumlu ilişkiler kurulması,
- Yunanistan'la anlaşmazlıkların Uluslararası Adalet Divanı da dahil, özellikle hukuksal yollardan çözümünün sağlanması,
- Kıbrıs'la ilgili olarak, BM gözetimindeki görüşmelere destek verilmesi.

Lüksemburg Zirvesi'nde AB'nin Türkiye'yi tam üye yapma yolunda "siyasi niyeti"nin olmadığı ortaya çıkmıştır. Zirve'de Kıbrıs'ın tam üyeliği konusu tamamen Yunan tezlerine göre belirlenmeye çalışılmıştır (Bac ve Güney, 288). Yine aynı Zirve'de Polonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Slovenya, Estonya ve Kıbrıs Rum Yönetimi (Kıbrıs Cumhuriyeti adı altında) ilk aşamada AB'ne tam üye olacak ülkeler olarak gündeme gelmiştir.

AB'nin Lüksemburg Zirvesi'nde aldığı kararlar sonucunda T.C. Hükümeti, AB'nin takındığı bu tutum değişinceye kadar AB ile "Siyasi Diyalogu" kesmiş ve görüşmelerin sadece Gümrük Birliği çerçevesinde yürütüleceğini dile getirmiştir. (Günoğur, 2008: 157).

10-11 Ekim 1999 tarihinde yapılan Helsinki Zirvesi'nde AB Komisyonu Türkiye ile katılım ortaklığının oluşturulması yönünde bir karar almıştır. AB'yi bu tutum değişikliğine iten neden ise şüphesiz Kıbrıs sorunudur. AB tarafı Kıbrıs Rum Yönetimi ile katılma görüşmelerine başlamış ancak Türkiye'nin Lüksemburg Zirvesi sonundaki kararından kaynaklanan Adadaki belirsizlik nedeniyle görüşmeler ilerleyememiştir. AB, kopuk olan siyasi diyalogu yeniden kurabilmek için Türkiye'ye aday ülke statüsü tanıyarak 1997 Aralık ayında Lüksemburg'da yaptığı siyasi hatayı düzeltme gereği duymuştur.

AB Komisyonu her ne kadar Türkiye'nin "aday ülke" olarak tanınması yolunda siyasi bir karar olsa da Yunanistan vetosunu kaldırmayı bir koşula bağlamıştır; Yunanistan "Kıbrıs Sorunu"nun çözümüne Türkiye'den destek beklemektedir.

Helsinki Zirve Kararı'nın 9. Maddesi Kıbrıs ile katılma görüşmelerini ve bu ülkenin tam üyeliğini kapsamaktadır (Reçber, 120). Öncelikle AB Konseyi, Kıbrıs sorununa kapsamlı bir çözüm bulmayı amaçlayan görüşmelerin Türk ve Rum kesimi arasında BM bünyesinde yürütülmesinden duyduğu memnuniyeti dile getirmiştir. Kısacası AB, bu sorunun çözümüne angaje olmuştur. Siyasi bir çözümün Kıbrıs'ın AB'ne katılımını kolaylaştıracağı ancak kapsamlı çözüme ulaşılamaması halinde, bu durum bir önkoşul olmaksızın, AB Bakanlar Konseyi, Kıbrıs'ın tam üyeliğine karar verebilecektir ifadesi yer almıştır. Böylece AB'ne tam üye olan Yunanistan'ın beklentisi karşılanmıştır. Burada Kıbrıs sorununa bulunacak "kapsamlı çözüm" ifadesi açıklıktan yoksundur. Bilindiği gibi Kıbrıs sorunu çözülmeden, GKRY ile 31 Aralık 1998 tarihinde tam üyelik müzakereleri sonuçlandırılmış ve 16 Nisan 2003 tarihinde GKRY ile Katılım Andlaşması imzalanmıştır. Bu Andlaşma'nın üye devletlerin iç hukuklarının öngördüğü prosedüre göre onaylanmasının ardından, GKRY 1 Mayıs 2004 tarihinde AB'ne resmen üye olmuştur (Reçber, 120-121). Böylece Kıbrıs sorununun akışı en belirgin değişikliğini yaşamıştır.

Türkiye AB'nin adaylık önerisini kabul ettiği günden beri Türk-Yunan sorunları artık sadece Ankara ve Atina'nın sorunu değildi. Bunlar AB'nin de sorunuydu. AB ise bu sorunların bir an önce çözülmesini istiyordu. Tam da böyle bir dönemde Türk-Yunan ilişkilerinde yakınlaşma süreci

başlamıştı. 1999 yılında yaşanan deprem iki ülke arasındaki dayanışmayı artırmış ve bu yakınlaşmanın etkileri diplomatik ilişkilere de yansımıştı.

Helsinki Zirvesi'nin ardından AB'nin o dönemde Genişlemeden Sorumlu Komiseri Günter Verheugen'in "Genişleme sürecinin Kıbrıs olmadan gerçekleşmeyeceğini" vurgulaması, bunun yanı sıra Avrupa Parlamentosu (AP)'nin 5 Eylül 2001 tarihli kararında da "çözüm olmasa dahi Kıbrıs'ın üyeliğinin gerçekleşmesinin desteklendiğinin" vurgulanması Rum tarafını Türk tarafı karşısında daha da güçlü kılmıştır.

12-13 Aralık 2002'de yapılan Kopenhag Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nin Kıbrıs'la ilgili bölümü AB'nin cümlelerinde şu şekilde yer almıştır;

"Katılım müzakereleri tamamlanan Kıbrıs'ın, AB'ne yeni üye olarak girmesi kabul edilmiştir. Ancak AB Konseyi, Birleşmiş bir Kıbrıs'ın AB'ne katılmasını tercih eder. Bu kapsamda Kıbrıs Türk ve Rum toplumlarının 28 Şubat 2003 tarihine kadar BM Genel Sekreterinin önerileri doğrultusunda çözüm bulunması için görüşmeleri sürdüreceklerine ilişkin kararı memnuniyetle karşılar. AB Konseyi, Ada'da çözüm bulunması için eşsiz bir fırsat olduğuna inanmakta ve Kıbrıs Türk ve Rum liderlerini bu olanağı yakalamaları yolunda uyarır. AB Konseyi, bir anlaşma olmaması durumunda, müktesebatin adanın kuzey bölümünde uygulanmasının askıya alınmasına karar²⁸ verdi" (Şimşir, 200).

2002 Kopenhag Zirvesi'nde Türkiye'ye, müzakere tarihinin tarihi verilmiştir. Çözüm olsun olmasın GKRY'nin AB üyeliğinin kesinleştiğini teyit eden Kopenhag Zirvesi (Bac ve Güney, 289). GKRY'nin Katılım Antlaşması'nı imzaladığı Nisan 2003 öncesindeki son zirve toplantısı olmuştur. Konsey, zirve kararlarında söz konusu tarihe kadar çözüme ulaşılmaması halinde Kıbrıs Türklerinin de katılımını sağlayacak düzenlemeler yapmayı taahhüt ederek, "çözüme kavuşturulmuş ve birleşik bir Kıbrıs'ın üyeliği" beklentisini koruduğu mesajını her zaman vermiştir. Kopenhag Zirvesi sonuç Bildirisi'nin Kıbrıs paragraflarını şekillendiren en önemli gelişme, Ocak 2002'de başlayan görüşme turlarının sonunda BM Genel Sekreteri Annan'ın, 11 Kasım 2002 tarihinde dönemin KKTC Cumhurbaşkanı Denктаş ve GKRY lideri Klerides'e sonradan kendi adı ile anılacak olan "Kıbrıs Sorununa Kapsamlı Çözüm Temeli" adlı belgeyi sunması olmuştur (Sezer, 119-120).

5. Annan Planı ve AB'nin Plana Etkisi

BM çerçevesinde Kıbrıs sorununa çözüm bulmak amacıyla 1986 yılında dönemin Genel Sekreteri Perez de Cuellar ve 1992 yılında dönemim Genel Sekreteri Butros Gali tarafından kapsamlı çözüm belgeleri hazırlanmıştır. Kofi Annan'ın 11 Kasım 2002'de taraflara sunduğu belge ise üçüncü kapsamlı belgedir. İngiltere ve ABD'nin bu çözüm planının son olduğu yönündeki tutumları, plandan memnun olmayan her iki taraf için de yoğun bir baskı unsuru olmuştur.

BM Genel Sekreteri Annan 1997 yılının Temmuz ve Ağustos aylarında taraflar arasında görüşme turlarını başlatmıştır. Planın taraflara tanıtıldığı bu dönemde AB Komisyonu, 15 Temmuz 1997'de daha önce ayrıntılarına değindiğimiz "Gündem 2000" adlı raporunu yayımlayarak GKRY ile tam üyelik müzakerelerini 1998 yılında başlatacağını haber vermesi, Rumların dikkatini AB'ne

²⁸ Kopenhag Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nin 10 No'lu Paragrafında GKRY muhatap alınarak katılım müzakerelerinin tamamlanmasının ardından Kıbrıs'ın AB'ne yeni bir üye devlet olarak kabul edileceği benimsenmiştir. AB yine de birleşik bir Kıbrıs'ın veya sorunu çözümlenmiş bir Kıbrıs'ın AB'ne tam üye olarak katılmasının AB tarafından tercih edildiği vurgulanmıştır. Bildirge'nin 11 No'lu paragrafında ise, AB Konseyi, Kıbrıs sorununun AB'nin temel kuruluş ilkelerine uygun olarak çözümlenmesini arzuladığını belirtmiştir. Kıbrıs sorununun çözümlenmesi durumunda, AB Bakanlar Konseyi, Komisyonun önerileri çerçevesinde KKTC'nin de durumunu değerlendirerek, Kıbrıs'ın AB'ne adapte edilmesi konusundaki kararını oybirliğiyle belirleyeceğini vurgulamıştır. Bu çerçevede AB, Kıbrıs sorununa BM Genel Sekreteri'nin önerileri temelinde 28 Şubat 2003'e kadar kapsamlı bir çözüm bulmaya yönelik olarak Kıbrıslı Rum ve Kıbrıslı Türklerin müzakereleri sürdürme taahhüdünü memnuniyetle karşılar. Konsey, bu önerilerin önümüzdeki haftalar içinde soruna çözüm bulmaya yönelik eşsiz bir fırsat sunduğuna inanır ve Kıbrıslı Rum ve Türk toplumlarının liderlerini bu fırsatı kullanmaya davet eder. (Sezer 118-119)

çevirmesine neden olmuştur. Planla ilgili görüşmelerin daha ilk aşamasında AB'nin bu tavrı, çözüm sürecinin çıkmaza girmesinde etkili olmuştur. Dönemin Dışişleri Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Şükrü Sina Gürel, AB'nin şimdiye kadar attığı yanlış adımları sürdürmesi halinde Kıbrıs'ta bir çözüm olasılığının tamamen ortadan kalkacağını belirtmiş ve "AB, Kıbrıs Adası'ndaki bölünmüşlüğü kesinleştirecek ve üzerine bir de AB damgası vuracaktır" demiştir. Gürel, AB'nin 1990 yılından itibaren tek taraflı Rum başvurusunu ileriye götürmesini, Kıbrıs'ta kalıcı bir uzlaşmaya varılmasını önleyen en temel etken olduğunu belirtmiş, bunun sonucunda Rum tarafının AB'ne tam üye olmasının beklentisi içinde herhangi bir kapsamlı açılım veya özlü çözüm önerisi getirmediğini belirtmiştir. (diplomatik gözlem) Kıbrıslı Rumlar AB'nin bu yaklaşımıyla Annan Planını değerlendirmiş olmak için değerlendirmişlerdir. AB'nin söz konusu yaklaşımı Kıbrıs Türklerinin çözüm yönündeki umutlarını yok etmiş böylece Kıbrıslı Türkler BM görüşmelerine bir sonuç çıkmayacağını bilerek başlamışlardır (Aksoy, 235-238).

"Kıbrıs Sorununun Kapsamlı Çözümü İçin Anlaşma Temeli" olarak da adlandırılan Annan Belgesi, 11 Kasım 2002 tarihinde eş zamanlı olarak Kıbrıs'taki taraflara ve üç garantör ülkeye sunulmuştur (Ergör, 83). Bu belgenin taraflara sunulmasında AB açısından zaman sorunu ortaya çıkmıştır. Çünkü AB Kopenhag Zirvesi'nin yapılacağı 12-13 Aralık 2002 tarihine kadar belgede uzlaşmanın sağlanmasını istiyordu. O dönemde AB Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerini Birliğe dahil ederek genişlemenin önünü açmak istiyordu. AB bu dönemde taraflara baskı yapmıştır.²⁹ AB'nin yanı sıra BM'de, Kıbrıs sorununun çözümünün biran önce sağlanması için tarafları uyararak "Taraflar artık, al-ver sürecine girmeye hazır olmalıydılar" demiştir. Dönemin BM Kıbrıs Temsilcisi Alvaro De Soto, "Var olan bu mevcut şans yakalanmalıdır." demiştir. Bu dönemde De-Soto Ankara-Atina-Lefkoşa üçgeninde mekik diplomasisi yürütmüştür. De Soto bu çerçevede, "Ben, anlaşmaya Kopenhag Zirvesi'nden önce ulaşabileceğine inanıyorum. Öyle umut ediyoruz ki, herkesin bu yönde işbirliği içinde olması gerekir." demiştir (diplomatik gözlem). 25 Kasım 2002'de Ankara'ya gelen Kıbrıs Özel Temsilcisi Lord David Hannay, "Amacımız, BM planının Kıbrıs'ta yeni bir ilişki düzeni için temel oluşturduğunun kabul görmesidir" (Milliyet) demiştir. AB, genişleme sürecine Kıbrıs'ı da dahil etmek için Türk tarafına mali yardım vaadinde bulunmuştur. AB'nin bu tavrı takınmasında Yunanistan'ın genişleme sürecini veto edeceği tehdidini sürekli gündemde tutması etkili olmuştur (kathimerini). Annan, 11 Kasım'da taraflara sunduğu belge hakkındaki ilk görüşlerin 18 Kasım 2002 tarihine kadar bildirilmesini istemiştir. 1960 yılından beri çözümlenemeyen sorunun bir hafta içinde çözümlenmesi beklenmiştir. AB bu takvimin hesabını çok iyi yapmıştı. Aynı dönemde Türkiye AB'den müzakere tarihi almayı bekliyordu. I. Annan Belgesi'nin bir haftalık bir süre içerisinde sonuçlandırılmasını bekleyen AB'nin, sorunun çözümü yönünde ciddi olduğunu söylemek pek doğru olmaz (Aksoy, 633).

Türkiye, 1999 Helsinki Zirvesi'nde aday ülke statüsü kazanmış olmanın sevinciyle Kopenhag Zirvesi'ndeki Kıbrıs'la ilgili yer alan ifadelerle itiraz etmemiş böylece Kıbrıs sorununun Türkiye-AB ilişkilerine endekslenmesine neden olmuştur (Özersay, 633). AB sürekli olarak, "Kıbrıs Cumhuriyeti'nin AB'ne katılmasının adanın her iki tarafına da fayda getireceğinden bahsetmiştir. Birliğin bu yaklaşımı AB standartlarında bir hayata kavuşmanın özlemi içinde olan Kıbrıslı gençler üzerinde etkili olmuştur. Böylece Kıbrıs'ta Annan Belgesi'ne "evet" diyen kişi sayısı artmıştır. 11 Kasım 2002'de, BM'nin o dönemki sekreteri Kofi Annan tarafından Kıbrıs Türk ve Rum tarafına sunulan Birinci Annan Belgesi'nde, ortak devlet (common state) ve parça devletler (component state)'den oluşan yeni bir anayasal düzen öngörülmekteydi.³⁰ Belgede genel olarak, Kıbrıs'ın tek bir uluslararası kimliğe ve egemenliğe sahip olması, bu kimliğin ortak devlet tarafından temsil edilmesi, egemenliğin ortak devlet için söz konusu olması, Kıbrıslı Türk ve Rumların ayrı ayrı kendi parça devletlerine sahip olması ve bu devletlerin birbirlerine karşı eşit olması tarafların öz kimliklerinin kabul edileceği öngörülmüştür. Belge, bir ortak ve iki parça devlet olan üç devlet formülü üzerine kurulu olup, parça devletlere iç egemenlik hakları vermiştir. Parça devletlerin ayrı başbakanları ve meclisleri bulunmakta; ortak devletin cumhurbaşkanı Rum yardımcısı ise veto yetkisine sahip bir Türk olacaktır.

²⁹ Ankara'nın Batı'dan gelen ziyaretçi akımına uğradığı ve adeta Kıbrıs ablukasına altına alındığı bu dönemle ilgili ayrıntılı bilgiler ve dönemin hükümetinin Kıbrıs politikaları için bk. Şimşir AB, AKP ve Kıbrıs 137-164

³⁰ Aksoy, Berna, a.g.e., s.242

Annan Planı'nın somut hükümleri şöyledir:

Yönetim ve yetki paylaşımı, mülkiyet, güvenlik ve garantiler, toprak düzenlemeleri, göçmenleri ikamet ve vatandaşlık.

Birinci Annan Planı yeni versiyonlarıyla sunulan diğer Annan planlarının ana çerçevesidir. Bu nedenle burada I. Annan Planına ayrıntılarıyla değinilecektir. Birinci belgenin içerdiği devlet modeli, klasik devlet modellerinden hiçbirine tam olarak uymuyordu. Belgede ne federasyondan ne de konfederasyondan bahsedilmiştir. Bunun yanı sıra Kıbrıs'ın bağımsızlığı, toprak bütünlüğü, güvenliği ve anayasal düzeni KKTC'nin istediği gibi Garanti Antlaşması kapsamına alınacağı belirtilmiştir. Plan'a göre 1960 Garanti Antlaşması yürürlükte kalacak ve Antlaşma, yeni bir protokol yapılarak adadaki yeni durumla uyumlaştırılacaktı (Özersay, 643). Bu ifade zaten var olan durumun teyid edilmesi anlamına gelmekteyse plandaki yeni çözüm önerisi nedir? (Aksoy, 243). Belge 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'ni çağrıştırmakta Kıbrıslı Türkler, istekleri görmezden gelinerek bu modele entegre edilmeye çalışılıyor ve Ada'da "azınlık" durumuna düşürülüyorlardı. Belge adanın silahsızlandırılması çerçevesinde, Ada üzerindeki Türk-Yunan dengesini Türkiye aleyhine bozacak hükümler içermektedir. (Tuncer 145). Buna göre, Güney Kıbrıs Silahlı Kuvvetleri (Rum Milli Muhafız Ordusu) ve Kuzey Kıbrıs Silahlı Kuvvetleri (Güvenlik Kuvvetleri Komutanlığı) belirli bir süre içinde tamamen dağıtılacak, silah ve mühimmatları ada dışına çıkarılacaktı. Bunun yanı sıra BM Güvenlik Konseyi tarafından alınacak bir kararla silah ihraç ve ithali tamamen yasaklanacaktı (Özersay, 643). Silahsızlandırılmayla ilgili hükümler verilirken Ada'nın Türkiye kıyılarına olan yakınlığı göz ardı edilmiştir. Birinci Annan Belgesi'nde önerilen haritalarda terk edilmesi istenen topraklar, doğal kaynaklar ve ekonomik değerler açısından en zengin bölgelerdir. BM'nin taraflara sunduğu haritaya göre; Kıbrıs Türk tarafının bugün kontrol ettiği %36'lık alan, %28'e indiriliyor, aradaki %8'lik fark Rum idaresine devrediliyordu. El değiştirecek topraklar, çözümden itibaren 3 yıllık bir süre içerisinde aşamalı olarak devredilecekti. Bu üç yıllık sürede, terk edilecek yerlerde halen yaşamakta olan kişilerin tahliye edilmesi ve kendileri için inşa edilecek yeni yerleşim yerlerine yerleştirilmesi tamamlanacaktı.³¹

Cumhurbaşkanı Denktaş, BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın taraflara sunduğu belgenin müzakere edilmeden imzalanması halinde KKTC toprağının üçte birinin elden gideceğine, güvenliğinin olmayacağına, Kıbrıslı Türklerin içine Rumların girmesiyle, homojen iki bölgeden oluşacağı 1977'den itibaren kararlaştırılmış olan bir esasın ortadan kalkacağına ve Kıbrıs Türkü'nün 1960'ta kurucu ortak olan statüsünün, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin içerisine imtiyazlı azınlık olarak monte edilmiş olacağına dikkat çekmiştir. Denktaş: "5 yılda, 10 yılda Kıbrıs Türkü, Girit Türkleri gibi adayı boşaltmak zorunda kalır. Önümüze konan belgeyi böyle değerlendirdik, Türkiye de böyle değerlendirdi ve reddetti. Görüşerek düzeltelim dedik (diplomatik gözlem).

³¹ Prof. Dr. Erol Manisalı, Annan Planı'nda yer alan belirsizlikleri şöyle değerlendirmiştir:

- 1) Türk tarafının ayrı egemenliği, ayrı bir kimliği bulunmuyor. AB içinde ve uluslararası ilişkilerde, ileride bir sorun çıktığı zaman "Ayrılma, bağımsız hareket etme olanağı yok"
- 2) Kıbrıs Cumhuriyeti'ni kuran iki devletten biri olarak tanımlanmamaktadır. "Parça "Devlet" tanımı ayrı bir kimliği, kurarken bağımsız olan ve tanınmış bir yapılanmayı ortaya koymamaktadır.
- 3) Mevcut Rum Cumhuriyeti'nin devamı niteliğinde bir yapılanma vardır. Sadece "biçimsel öğelerde" farklılık ifadeleri bulunmasına karşılık, hukuki ve siyasi yapılanmada mevcut Rum Cumhuriyeti'nin devamı olduğu yorumunu güçlendiren bir durum vardır.
- 4) Orta vadede Rum nüfusun "Kuzey'e geçme serbestliği ve seçme, seçilme haklarının kazanılması, "Adanın zamanla Rum çoğunluğun yönetimi altına girmesi sonucunu, kesinlikle doğurmaktadır". Ada, bir Rum adası haline gelecektir.
- 5) Ortak yönetimde, zamanla Türklerin haklarının ortadan kalkmasına götürecek bir yapı görülüyor. Türkler Kıbrıs Cumhuriyeti içinde, "Rum çoğunluğun kararlarına bağlı hale geleceklerdir."
- 6) Türkiye'ye verilen güvence boşlukta kalmaktadır. Birleşmiş Milletler askeri gücü, inisiyatifi ele geçirmektedir.
- 7) Türkiye AB dışında olduğu için, bir süre sonra ada ile Türkiye'nin ilişkisi tamamen kesilmiş olacaktır. Ada, herhangi bir AB bölgesi olacak ve vize ile girilecektir.
- 8) Bölgedeki Rum yerleşimi ve toprak ödünü, Türkleri coğrafi ve fiili olarak Rum işgali altına sokmaktadır. 70.000 Rum'un Türklerin yaşadığı bölgeye girmesi, orta vadede kesinleşmiş olacaktır. Bırakılacak topraklara da 50-60.000 Rum'un yerleşmesi söz konusudur. Aynı miktarda Türk nüfusu, Türklere kalan dar bir alana sıkıştırılmak zorunda bırakılacaktır. (diplomatik gözlem)

İkinci Annan Planı Türk tarafını azınlık durumuna düşürücü özelliğini korumuştur. Kıbrıslı Türkler Kıbrıslı Rumlarla eşit ve egemen iki devlet olarak yaşamayı, Türkiye'nin garantör devlet olarak etkisinin devam etmesini istiyorlardı. Annan, Plan'ın ikinci versiyonunu taraflara sunarken tarafları 12 Aralık 2002'de Kopenhag'a davet etmiştir. BM, aynı tarihte AB Kopenhag Zirvesine yakın bir yerde bir Kıbrıs Zirvesi düzenleyerek, Kıbrıs sorunu ile AB ilişkisini açıkça benimseyen ve tarafları daha da zorlayan bir tutum içerisine giriyordu. Burada BM ile AB'nin eşgüdüm halinde çalıştığı görülmektedir.

Üçüncü Annan Planı'nda "Parça devlet" kavramı kaldırılmış, yerine "oluşturucu devlet" kavramı getirilmişti. "Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti", federal bir hükümet ve iki eşit "oluşturucu devlet"ten meydana gelecekti. Söz konusu bu iki eşit "oluşturucu devlet" KTFD ve GKRY'di. GKRY ise yeni ortaklığın 1960 Cumhuriyeti'nin devamı olması gerektiği görüşünü savunmaktaydı. Ancak 1963 ortamına geri dönmeyi istemeyen Türk tarafı bu durumu kabul edemezdi.

Üçüncü Annan Planı ayrıntılarıyla incelendiğinde, Denктаş'ın da dediği gibi "Kıbrıs 10 yıl içinde bir Rum adasına dönüşecek dolaylı Enosis AB yardımıyla sağlanmış olacaktı". Annan Planı Kıbrıslı Türklere sadece kağıt üzerinde haklar verirken, GKRY'yi tüm Kıbrıs adına AB'ne üye yapmaktadır.

Her üç Planın da kabul edilmemesi üzerine Annan 1 Nisan 2003'te hazırladığı raporunda, son dört yıllık dönemde BM'nin sorunun çözümü için yaptığı girişimleri özetlemiş ve Denктаş'ın çözümden yana isteksiz davrandığına vurgu yapmıştır. BM'nin yanı sıra AB Bakanlar Konseyi de, Kıbrıs Türk liderliğini pozisyonunu gözden geçirmesi konusunda uyarmıştır.

Annan'ın yukarıda bahsedilen olumsuz raporundan sonra 2003 sonuna kadar Plan'ın temelinde ilerleyen görüşmeler kesintiye uğramıştır. AB'ne üye olmayı hedefleyen Türkiye ise Kıbrıs'ta çözümden yana bir tavır takınmıştır. Kıbrıs Türk kesiminde halk "evetçiler" ve "hayırcılar" olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Diğer taraftan aynı dönemde Avrupa Konseyi Delegeler Komitesi, AİHM'in 1998'de karara bağladığı Loizidou davası tazminatının Türkiye tarafından 19 Kasım'a dek ödenmesi gerektiğine dair bir karar almıştır. Bu karar üzerine Türkiye hükümeti, AİHM önünde Loizidou benzeri 1.400 civarında davanın olmasını göz önüne alarak, 5 yıl süren direnişini sona erdirmiş ve diğer davalara emsal teşkil etmemek kaydıyla, 1.000.000Avro'luk tazminatı Kıbrıslı Rum Loizidou'ya ödemiştir. AİHM'in kararı Türkiye tarafından haksız ve yanlış olarak değerlendirilse de, Mahkemenin saygınlığının korunmasında üstlenilen ortak yükümlülüğün yerine getirilmesi anlamını taşımaktadır.

Annan planlarıyla da sorunun çözülememesi üzerine AB genişleme süreci daha önce planlandığı haliyle ilerlemiştir. 16 Nisan 2003'te Atina'da toplanan AB Devlet ve Hükümet başkanları, aralarında Kıbrıs'ın da bulunduğu 10 yeni ülkenin Birliğe katılımını sağlayacak olan Katılım Antlaşmasını imzalamışlardır. 1 Mayıs 2004'te Kıbrıs bölünmüş bir şekilde resmen AB üyesi olacaktı. Burada dikkati çeken önemli bir nokta ise tam üyelik sürecinin başından itibaren tüm AB belgelerinde "Kıbrıs" terimi yer alırken, Katılım Antlaşmasında "Kıbrıs Cumhuriyeti" terimi yer almıştır. Böylece AB, Rum tarafınca savunulan Kıbrıs Cumhuriyeti tezini daha da güçlendirmiştir. Böylece Birlik'e tam üye olmuş bir Kıbrıs Cumhuriyetini uluslararası hukuk kişisi olarak ortadan kaldırmak Türk tarafı bakımından artık daha da zorlaşmış oluyordu. Katılım Antlaşmasına Kıbrıs'la ilgili Protokol eklenmiştir. Bu Protokol'de Kuzey Kıbrıs, "yasal hükümetin etkili kontrol uygulamadığı Kıbrıs Cumhuriyeti bölgeleri" şeklinde tanımlanmıştır. Buna göre kuzey Kıbrıs'ta AB müktesebatinin uygulanması askıya alınacaktı. Bu ifadeler, AB birincil hukukuna³² göre Kıbrıs'ın Birliğe bir bütün olarak alındığını gösteriyordu. Böylece

³² "Üye Devletler arasında yapılan birer uluslararası anlaşma olan AB anlaşmaları üye devletlerin hukuk sistemlerinde geçerli onay sürecinin ardından yürürlüğe girer. Paris Antlaşması hariç, diğer kurucu antlaşmalar süresiz olarak yapılmıştır. Kurucu antlaşmalarda sona erme ya da feshe ilişkin hüküm olmadığı gibi, üyelikten çıkarılma da düzenlenmemiştir. Şekil bakımından birer uluslararası anlaşma olan kurucu antlaşmaların içerik bakımından ulus devlet anayasalarına benzedikleri belirtilebilir.

Hem AB'nin ve AB kurumlarının yetkilerini belirlemeleri, hem de bu kurumlar arasındaki ilişkileri düzenleyen hükümler öngörmeleri; üye devletleri muhatap alan yükümlülüklerin yani sıra bireylere AB hukuk düzeninin birer süjesi haline getirerek onlar için hak ve yükümlülükler öngörmeleri itibarıyla, birincil hukukun anayasal niteliği gittikçe sık vurgulanır olmuştur. AB hukuk düzeninin birincil kaynağını oluşturan antlaşmalar, bu hukuk düzeni içindeki normlar hiyerarşisinin de en tepesinde yer almaktadır. Dolayısıyla tüm diğer Birlik

Kıbrıs Rum hükümeti, kuzey Kıbrıs'ta müktesebatın uygulanmamasından kaynaklanacak sorumluluktan kurtulacaktı. Genel olarak her üç Annan Planı'nı incelediğimizde; Kıbrıs Türk halkının egemenlik hakkı ve siyasal eşitliği yok sayılıyor, mülkiyet sorununun çözümü aslında belirsiz topraklar yaratıyor, Türklerin ekonomik etkinlikleri yok ediliyor, Türkiye'nin garantör ülke olma özelliği yok ediliyor, Türk ve Rum halklarının birbiriyle yaşamasının mümkün olmadığı gerçeği yok sayılarak terör olaylarına zemin hazırlayan ortam yaratılıyor ve iki kesimlilik ortadan kaldırılıyordu (Özersay, 646-656).

6. SONUÇ

Yunanistan'ın 1830 yılında Osmanlı Devleti'nden ayrılarak bağımsızlığını kazanmasının etkisi Kıbrıs adasında da kendini göstermiştir; Rumlar, adanın İngiltere'nin eline geçtiği 20.yy'dan itibaren Enosis isteklerini her fırsatta dile getirmiştir. Rumların Enosis istekleri üzerine İngiltere adadaki varlığını yitirmemek için adada sadece Rumların yaşamadığını ileri sürerek Türkiye'yi de taraflardan biri haline getirmiştir. Böylece İngiltere adadaki üslerine meşruluk kazandırmıştır.

1960 yılında kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'ni Türkler olumlu karşılarken Rum toplumu ABD'nin zorlamasıyla kabul etmiştir. 1960 düzeninden memnun olmayan Makarios "Akritas Planı"yla Türkleri yönetimden dışlamıştır.

Türkiye 1974 harekatiyle iki toplum arasında bir sınır yaratmıştır. Yapılan nüfus mübadelesiyle adanın Kuzeyinde Türkler Güneyinde ise Rumlar çoğunluğu oluşturmuşlardır.

1981 yılında Avrupa Birliği'ne tam üye olan Yunanistan Kıbrıs konusunu AB platformlarına taşıma imkânını elde etmiştir. Yunanistan GKRY'nin AB üyeliğine giden yolunu açmakta önemli bir rol oynamış ve Soğuk Savaş sonrası dönemde AB'nin genişleme hedefini istismar etmiştir. Yunanistan Kıbrıs'ın genişleme takviminden çıkartılması halinde Birliğin Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri'ne olan genişlemesini veto edeceğini her fırsatta dile getirmiştir.

Soğuk Savaş sonrası dönemde 12 üyeli olarak 1990'lı yıllara giren Topluluk'un hedefleri ve yapısı da önemli değişimler göstermiştir. 1992 yılında imzalanan Maastricht Antlaşmasıyla Avrupa Topluluğu, Avrupa Birliğine dönüşmüş, üyelik için yeni kriterler getirilmiş, Doğu Avrupa ve Batı Balkan ülkelerini de Birliğe dâhil edecek genişleme adımı atılmıştır. Böylece Birlik 2004 yılında tarihinin en geniş kapsamlı genişlemesinin temelini atmıştır.

Kıbrıs Cumhuriyeti 1962 yılında AET'ye tamamen ekonomik sebeplerle ve iki toplumun ortak kararıyla başvuruda bulunurken 1990 yılında AB'ye tüm Kıbrıs adına tamamen siyasi nedenlerle başvurmuştur. GKRY 1990 yılında yaptığı başvuruyla 1974 harekâtı sonrasında ortaya çıkan dengeli durumu değiştirmek istemiştir. BM Güvenlik Konseyi 4 Mart 1964 tarihli kararıyla AB ise 1990 yılında Dublin Zirvesi'nde aldığı kararla GKRY'nin KKTC'nin tanınmaması yönündeki çabalarına destek vermişlerdir.

Soğuk Savaş döneminin sona erdiği 1990'lı yıllardan sonra, Yunanistan ve Kıbrıslı Rumlar sorunu çözmek için BM'nin çözüm çabalarına daha az destek vererek asıl desteği Avrupa Birliği'nde aramışlardır. Kıbrıslı Rumların "Kıbrıs Cumhuriyeti" sıfatıyla 3 Temmuz 1990'da tam üyelik başvurusu yaptığı dönemde ise Türkiye'nin AB üyeliği Komisyon'un 1989 yılındaki raporuyla reddedilmişti. Soğuk Savaş sonrası dönemde, Batı'nın güvenliğinin sağlanmasında Türkiye'nin rolünün ortadan kalkmasıyla Türkiye Batı'dan gerekli ilgiyi desteği görememiştir.

Bir barış projesi olan, hukukun üstünlüğünü ve demokrasiyi her şeyin üstünde tutan AB hukuka aykırılığı kanıtlanmış olan Rum başvurusunu kabul ederek kendi kurucu felsefesiyle çelişen bir durum

tasarruflarının birincil hukuka uygun olması gerekecektir. Antlaşmalar bir yandan bütünleşmenin kurumsal yapısının çerçevesini çizirken, öte yandan da maddi alanlarının belirlenmesine yer vermektedir." (Oran ed. Türk Dış Politikası, 650).

yaratmıştır. Garantörlük haklarına dayanarak bir katliamın önüne geçen Türkiye'yi her fırsatta işgalci olmakla suçlayan AB, GKRY'yi Kıbrıs Cumhuriyeti adıyla üyeliğe kabul ederek 1960 Anayasası'nı hiçe saymış ve asıl kendisi işgalci konumuna düşmüştür. AB GKRY'yi Kıbrıs Cumhuriyeti olarak tanıırken bu cumhuriyeti kuran 1960 Anayasası'ndaki Kıbrıslı Türklerin %30-70 temsil oranlarının, 1963'ten beri uygulanmadığını göz ardı etmiştir. 22 Haziran 1993'te AB'ye üyeliğin giriş kartı olan Kopenhag Kriterleri'ndeki demokrasi, insan hakları, azınlık hakları nedense Kıbrıs adası için geçerli olmamaktadır. 1960 Anayasası'nda yer alan garantör devletlerin onayı olmadan ekonomik ve siyasi bir örgüte üye olmak konusunda tek başına karar alan AB 1960 Anayasası'nı ortadan kaldırmıştır. AB daha başvuru aşamasında uluslararası hukuku ihlal etmiştir. AB sınırları ile coğrafi olarak hiçbir şekilde örtüşmeyen Kıbrıs'ın üyeliği bu kriter göz ardı edilerek kısa bir sürede kabul edilmiştir.

1990'dan itibaren Türkiye-AB ilişkileri tam üyelik perspektifinden çıkmış Gümrük Birliği hedefine yönelmiştir. Türkiye'nin Gümrük Birliğine giden süreci Kıbrıs konusuyla ilişkili hale gelmiştir. Türkiye ile Gümrük Birliğini gerçekleştirme kararının alındığı gün GKRY'nin AB üyeliğine ilişkin kararı da onaylanmıştı. Türkiye'nin Gümrük Birliğinin onaylandığı tarih AB'nin Kıbrıs konusuna bakışında bir dönüm noktası olmuştur. 1996 yılında Gümrük Birliğinin yürürlüğe girmesinden sonra Türkiye'nin tam üyelik süreci ile Kıbrıs sorununun çözümlenmesi arasında güçlü bir bağ kurulmuş ve bu yaklaşım neredeyse tüm Zirve kararlarına yansıtılmıştır. Bu çerçevede Türkiye'nin aday olarak kabul edilmediği fakat GKRY ile tam üyelik müzakerelerinin başlatılması kararının alındığı Aralık 1997 Lüksemburg Zirvesi bir dönüm noktası niteliği taşımaktadır. Lüksemburg Zirvesi'nde "Türkiye'nin AB ile bağlarını güçlendirmesinin Kıbrıs'ta ilgili Güvenlik Konseyi kararları ışığında siyasi bir çözüm için BM gözetimindeki müzakerelere desteğe bağlı olduğu" söylenerek Kıbrıs sorunu Türkiye'nin üyeliğinde ön koşul haline getirilmiştir. Türkiye ise Zirve sonucuna tepki göstererek, AB ile Kıbrıs, Türk Yunan ilişkileri gibi siyasi konuları görüşmeme kararı almıştır. Lüksemburg'ta hata yaptığını anlayan Birlik 2 yıl sonra Helsinki'de yapılan Zirve'de Türkiye'yi aday ülke olarak kabul ettiğini açıklamış fakat diğer ülkeler karşısında çifte standart uygulayarak tam üyelik müzakereleri kapsamına almamıştır. AB 2002 Kopenhag Zirvesi'nde, Türkiye'ye müzakere tarihi değil müzakerenin tarihinin tarihini vermiştir.

Kıbrıs sorununa çözüm bulmak amacıyla BM tarafından birçok plan hazırlanmıştır; ancak 2002 yılında BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın hazırladığı ve kendi adıyla taraflara sunduğu plan bu çözüm çabalarının en kapsamlısı olmuştur. Her ne kadar BM planı gibi görünse de söz konusu planda AB'nin çıkarlarına yer verildiği de bir gerçektir. İsviçre Modeline dayanan Annan Planında, Türk ve Rum tarafı iki eşit kurucu irade olarak adlandırılmışlardır. AB'nin de kabul edilmesi için taraflara baskı yaptığı ve BM tarafından tarafların itirazları göz önüne alınarak son şekline kavuşturulan plan 24 Nisan 2004 tarihinde GKRY ve KKTC'de iki halkın onayına sunulmuştur. Türk tarafı plana büyük bir oranla "evet" derken Rum tarafı "hayır" demiştir. Rum tarafının "hayır" demesinde AB'nin, referandum sonucu ne olursa olsun Rumların Mayıs 2004 itibarıyla üye olacağı yönündeki garantisini Rum Kesimi'nin "hayır" oyu vermesine neden olmuştur.

1999 Helsinki Zirve kararlarıyla AB üyelik sürecinde güçlü bir ön koşul haline getirilen Kıbrıs sorununda Türkiye, Annan Planı konusunda sergilediği yapıcı tutumu AB'yle olan ilişkilerinde kullanmıştır. Annan Planına kuzey Kıbrıs'tan "evet" in çıktığı Nisan 2004'ten Aralık 2004'teki AB zirvesine kadar geçen dönemde Türkiye Kıbrıs konusunda BM'ye destek vererek üzerine düşeni yaptığını tekrarlamıştır.

1 Mayıs 2004'te Kıbrıs AB'ye tam üye olunca Türkiye aynı gün resmi bir açıklama yapmış ve Rumların Kıbrıslı Türkleri veya adanın tamamını temsil etmeye yetkili olmadıklarını, Türkiye'nin KKTC'yi tanımaya devam edeceğini ve Rum tarafının AB üyeliği nedeniyle Türkiye'nin 1960 Antlaşmalarından kaynaklanan hak ve yükümlülüklerine helal gelmeyeceğini belirtmiştir.

Türkiye 17 Aralık 2004 Brüksel Zirvesi'ne bu açıklamayla hazırlanmıştır. Annan Planı referandumlarında takındığı olumsuz tutum nedeniyle dönemin GKRY Cumhurbaşkanı Papadopoulos müzakere tarihi konusunda Brüksel Zirvesi'nde Türkiye'yi engellemiştir. Fakat 1 Mayıs 2004'te yürürlüğe giren Katılım Antlaşması GKRY'ye diğer üyelerle hukuken eşit olduğunu bu çerçevede veto hakkını istediği zaman kullanabileceğini hissettirmiştir.

2003 yılında Türkiye Loizidou davasında AİHM'in verdiği karara uymuş ve Loizidou'ya tazminat ödemiştir. Ancak AİHM önünde Loizidou benzeri 1.400 civarında başvuru daha bulunmaktaydı. Türkiye Annan Planı'nda takındığı yapıcı tavrına dayanarak AİHM önünde şöyle bir argüman kullanmıştır: “Referandumdan ‘hayır’ sonucu çıkması için propagandam yapan Rum siyasi liderliği, Adada Annan Planıyla kapsamlı bir çözüm bulunarak mülkiyet hakkı ihlallerine son verilmesini engellemiştir ve mülkiyet sorunu da çözümsüz kalmıştır. Dolayısıyla, bu ihlallerin sorumluluğu Türkiye'ye değil Güney Kıbrıs'a yüklenmelidir.

AB 2005 yılından 2011 yılına kadar yayımladığı tüm İlerleme Raporlarında Türkiye'nin Kıbrıs ve Yunanistan konusundaki tutumunu eleştiren ifadeler yer vermiştir.

“Kıbrıs Cumhuriyeti” 1 Mayıs 2004'te AB'ye üye olmuş fakat AB, adanın kuzeyindeki bölgeye bu fiili durum sona erinceye kadar, “AB müktesebatının şimdilik uygulanmadığı alan” nitelemesi yapılmıştır.

Kıbrıs sorunu AB tarafından bazı müzakere fasıllarının kapalı tutulması, açılan fasılların ise kapatılmaması gibi yaptırımlara neden olmuştur. AB genişleme politikası çerçevesinde Kıbrıs uyuşmazlığında çözüme katkı sağlamak yerine Türkiye'ye tek taraflı baskı uygulamıştır. Oysa AB Türkiye'nin yanı sıra GKRY'ye yönelik olarak da çözüme yönelik baskı uygulamalıdır.

KAYNAKÇA

- “AB Hata Yaparsa Telifisi Zor Olur.” Diplomatik Gözlem, Web. 7 Temmuz 2015.
- AB Komisyonu. Web. 15 Haziran 2016. / 18 Haziran 2016.
- Alasya, F. (1988). *Tarihte Kıbrıs*. KKTC: Kıbrıs Türk Kültür Derneği.
- . (1992). *Kıbrıs ve Rum Yunan Emelleri*, KKTC: Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı
- Avrupa Toplulukları Web*.
- Aksoy, B. (2010). *Kıbrıs Sorununun Yunanistan ve Türkiye Dengesinde Çözüm Sürecine AB'nin Etkisi ve Sürecin Sonu Annan Belgesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- Bac, M., Güney, A. (2005). The European Union and the Cyprus Problem 1961-2003, *Middle Eastern Studies* 41, 281-293. Doi: 10.1080/00263200500035462
- Bağcı, H. (2007). *Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar*. Ankara: ODTÜ.
- , “Bu Konuda Çok Şey Yazılacak” Web. 25 Haziran 2016.
- Batur, N. (2016). *Simitis AB'yi Tehdit Etti*. Hürriyet. Web. 18 Temmuz 2016.
- Belgenet*, Web. 20 Haziran 2016.
- Birand, M.A. (2005). *Türkiye'nin Büyük Avrupa Kavgası*. İstanbul: Doğan.
- Bozkurt, E., Demirel, H. (2004). *Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği Kapsamında Kıbrıs Sorunu*, Ankara: Nobel.
- Consilium Europa Web. 28 Haziran 2016. 1 Temmuz 2016. 4 Temmuz 2016.
- Demirtaş, C. (2001). Değişen Dünya Dengelerinde Türk-Yunan İlişkileri. İdris Bal (Ed.), *21. Yüzyılın Eşiğinde Türk Dış Politikası* içinde (s. 203-220). İstanbul: Alfa.
- Denktaş, R. (2005). *Yeniden 12'ye 5 Kala*. İstanbul: Remzi.
- Dodd, C. (1998). *The Cyprus Imbroglia*. Hundington: Eothen.
- Duran, H. (2008). BM ve AB Çerçevesinde Kıbrıs Sorununa Güncel Bir Bakış. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21. 119-140.
- Efegil, E., (2010). AB'nin Kıbrıs Algılaması. Yenigün, Cüneyt., Efegil, Ertan. (Der.), *Türkiye'nin Değişen Dış Politikası* içinde (s. 625-638). Ankara: Nobel.
- Erdoğan, M. M. (2006). *Soğuk Savaş Sonrasında Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri (1990-2005)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Ergör, S. (2011). *Avrupa Birliği'nin Kıbrıs Politikaları: Değişim mi Süreklilik mi?*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Erim, N. (1975). *Bildiğim ve Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs*. Ankara: Ajans Türk.
- Ertekün, M.N. (1997). *The Status of Two Peoples in Cyprus*, Lefkoşa: Turkish Rep.of Northern Cyprus Ministry of Foreign Affairs and Defense.
- Fırat, M. (1997). *1960-71 Arası Türk Dış Politikası ve Kıbrıs Sorunu*, Ankara: Siyasal.
- ... (2000). AB-Kıbrıs İlişkileri ve Türkiye'nin Politikaları, Kut, Şule (Der.) *En Uzun On Yıl*, içinde (s.241-279).

Gazioğlu, A. (2001). Kıbrıs'ta Türk Dönemi (1571-1878) ve Ada Yönetiminin İngiltere'ye Devri. Gökçekuş, Hüseyin (Ed.), *Kıbrıs'ın Dünü, Bugünü ve Geleceğe İlişkin Vizyonu* içinde (s.17-33). KKTC: Cumhurbaşkanlığı.

Gibbons, H. (2003). *Kıbrıs'ta Soykırım*. Lefkoşa: Near East.

“Gittiği Yere Kadar Devam” Diplomatik Gözlem. Web. 18 Temmuz 2015.

Günuğur, H. (2008). *Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri*. Ankara: EKO.

Günuğur, H. (2008). *Avrupa Birliği*. Ankara: EKO.

Gürel, S.Ş. (1985). *Kıbrıs Tarihi (1878-1960) Kolonyalizm, Ulusçuluk ve Uluslararası Politika*, İstanbul: Kaynak.

Gürses, B. (2004). *Avrupa Birliği Sürecinde Kıbrıs Meselesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

İkizer, H. (2009). Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Gerçeği, Ulvi Keser (Ed.) *Birinci Uluslararası Kıbrıs Sempozyumu*, içinde (s. 59-72).

“İlk Çağlarda Kıbrıs.” METU. Web. 26 Kasım 2018.

İlkova, N., Bolat, Ö., Ceyhan, H., (Ed.) (1991). *Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti*. İKV.

“Karamanlis: İparhi ke veto.” Kathimerini. Web. 11 Temmuz 2016.

Karluk, R. (1996). *Avrupa Birliği ve Türkiye*. İstanbul:Beta.

Kaya, F. (2012). *Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Avrupa Birliği'ne Üyeliği ve Kıbrıs Sorunu*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Keser, U. “Uçak Gemisi Kıbrıs ve Akdeniz Üzerine” Habercisi, Web. 5 Haziran 2016.

Kılıçbeyli, H.E. (2005). Kıbrıs'ın Jeopolitikası: Avrupa ve Avrasya İçin Önemi, Şenol Kantarcı (Der.) *Kıbrıs Laboratuvarı*, Aktüel, içinde (s. 19-33).

Kızıltan, A., Takım, A. (2004). Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri ve Kıbrıs Sorunu, *Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 25, 295-322

KKTC Başbakanlık Avrupa Birliği Koordinasyon Merkezi, Web. 26 Mayıs 2016.

Kurşun, Z. (1998). Buhran Yıllarında Kıbrıs'ın Durumu ve Rumlar'ın Ada'yı Yunanistan'a İlhak Çabaları (1878-1914), *İkinci Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi* KKTC: DAÜ, 1-8.

Kyris, G. (2012). The European Union and the Cyprus Problem: a story of limited impetus, *Eastern Journal of European Studies* 3, 87-99.

Manisalı, E. (2003). *Avrupa Kısılcısında Kıbrıs*. İstanbul: Derin.

Mendelson, M. (2001). *Kıbrıs'ın Avrupa Birliği'ne Girişi Neden Hukuka Aykırı Olacaktır? Hukuki Müitalaa*. Londra.

Mor, H. (2008). Kıbrıs Sorununun Türkiye-AB İlişkilerine Endekslenme Süreci. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* XII. ss. 983-1026.

Oberling, P. (1988). *Bellapais'e Giden Yol*. Mehmet Erdoğan (Çev.). Ankara: Gnkur. Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı.

Oran, Baskın, (Ed.) (2013). *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt III*. İstanbul: İletişim.

Önalp, E. (2007). *Geçmişten Günümüze Kıbrıs*. Ankara: Berikan.

- Özarslan, B. (2007). *Uluslararası Hukuk Açısından Kıbrıs Sorunu ve Avrupa Birliğinin Yaklaşımı*. İstanbul: IQ.
- Özcan, B. (2008). *The Cyprus Problem in Turkey-EU Relations*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Özgöker, U. (2010). Türk Dış Politikasının Kilit Konusu: Kıbrıs. Yenigün, Cüneyt., Efeğil, Ertan. (Der.), *Türkiye'nin Değişen Dış Politikası*, içinde (s. 577-599).
- Özersay, K. (2002). *Kıbrıs Sorunu Hukuksal Bir İnceleme*, Ankara: ASAM.
- Reçber, K. (2009). *Türkiye- Avrupa Birliği İlişkileri*. İstanbul:Alfa.
- Renksizbulut, M. (1992). AT-Kıbrıs Ortaklık İlişkileri (2), *İKV Dergisi*.
- Sabahattin, İ. (1998). Kıbrıs'ın AB'ne Üyeliği ve Uluslararası Hukuk. *Kıbrıs Üzerine Bildiriler*, Lefkoşa: Kıbrıs Araştırma. içinde (s.181-193).
- Sezer, Sema. (2007): *Türkiye'nin Avrupa Birliği Sürecinde Kıbrıs Faktörü* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara.
- "Şark Sorunu.", Tarihiolaylar, Web. 26 Kasım 2018.
- Şimşir, B. (2004). *AB, AKP ve Kıbrıs*. İstanbul: Bilgi.
- Tamçelik, S. (2003): Kıbrıs-Avrupa Birliği İlişkileri II. *Manas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi* ss.187-215.
- Tansel, P. (2004). *Türkiye ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Avrupa Birliğine Adaylık Süreçlerinin Karşılaştırılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara.
- Toprak, B. (Ed.) (2002). *Cumhuriyet Ansiklopedisi 1923-2000*. İstanbul: Yapı Kredi.
- Tuncer, H. (2012). *Kıbrıs Sarmalı: Nasıl Bir Çözüm?..*, İstanbul: Kaynak.
- Uçarol, R. (2010). *Siyasi Tarih (1789-2010)*. İstanbul: DER.
- . *1878 Kıbrıs Sorunu ve Osmanlı İngiliz Anlaşması, Ada'nın İngiltere'ye Devri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 1978.
- "Ya Evet Ya Hayır Deyin" Milliyet. Web. 19 Temmuz 2016.
- 14 Asırlık Tarih Kıbrıs, Yedi Kıta Dergisi, Ağustos 2013.